

PÚTNICKÁ SKALKA

Tisícročný príbeh pustovníkov
Andreja-Svorada a Beňadika

Mgr. Stanislav Vančo

*Vďačne venujem túto knižočku pôsobeniu a tisícročnej pamiatke
prvých benediktínov-pustovníkov Andrejovi-Svoradovi a Beňadikovi
na Skalke pri Trenčíne.*

*S úctou ju venujem aj rodičom Antonovi a Márii, sestrám Bohumile, Viere,
Irene, Andrei a ich rodinám, mojim deťom Martine, Andrejovi a Tomášovi,
vnúčatám Helene, Santiagovi, Danielovi, Gabrielovi, Sandrovi, Letícii,
Rubenovi, pravnúčke Noemi a ďalším budúcim potomkom mojej rodiny.*

Stanislav Vančo

© 2023 Bag Books, 2023

Mgr. Stanislav Vančo
PÚTNICKÁ SKALKA

Tisícročný príbeh pustovníkov Andreja-Svorada a Beňadika
Všetky práva vyhradené.

Editor: Stanislav Vančo

Dizajn&layout: Martin Gajdoš

Ilustrácie: Tomáš a Andrej Vančo, Šimon Šimko,
Štefan Čontó, Th. Ender. TN múzeum, archív autora

Skrátenú rodinnú verziu pre verejnosť chystanej publikácie upravil
a na vlastné náklady vydal autor k svojim 80. narodeninám.

STAROSLOVANSKÝ OTČENÁŠ

*v cirkevnej slovančine – cyrilike a latinke
podľa byzantskej tradície z 10. a 11. storočia*

Отче нашъ, ѿже еси на небесѣхъ,
да свѣтитсѣ ѿмѣ Твое,е,
да прїидеть царствїе Твое:е,
да будетъ воля Твоя,
ѿко на небесї и на землї,
хлѣбъ нашъ насущный даждь намъ днесъ,
и остави намъ долги наша,
ѿкоже и мы вставляемъ должникомъ нашимъ,
и не введи насъ во искушенїе,
но избави насъ отъ лукаваго.
[ѿко Твое естъ царство и сила и слава Отца и Сына
и Святаго Духа ныне и присно и во вѣки вѣковъ].

Otče naš, iže jesi na nebesich
da svjatitsja imja tvoje,
da priidet carstvije tvoje,
da budet volja tvoja,
jako na nebesi tak i na zemli.
Chlib naš nasuščnij daž dnam dnes,
i ostavi nam dolhi naša,
jakože i my ostavľajem dolžnikom našim,
i neuvedi nas vo iskušenje,
no izbavi nas od lukavaho.
Jako tvoje jest carstvo i sila i slava Otca i Syna
i sviatago Ducha ныне i prisno i vo viky vikov.

NA OKOLÍ SKALKY PRED TISÍC ROKMI

Ako žili naši predkovia v Ilavskej kotline v časoch, keď medzi nich prišli benediktíni Andrej-Svorad a Beňadik, legendárni pustovníci z nitrianskeho Zobora? Vieme o tom dosť málo. Pokúsme sa hľadať odpovede.

Lud vtedajšej Nitravy už po stáročia obýval aj poriečie stredného Váhu. Žil v osadách a v blízkosti tradičných drevených hradísk. Živil sa plodmi zeme, pastierstvom, remeslami, lovom rýb, poľnej a lesnej zveri. Rozprával i modlil sa svojou rečou každodennou. Aj tu, na obidvoch brehoch riek hovoril po slovensky, jazykom svojich materí a praotcov. Rovnakou rečou sa prihovárал ku kresťanskému Bohu. Znali ňou i rozprávky otcov v ušiach potomkov. aj popevky uspávaniek, ktoré matky nôtli deťom.

NA PÚTI K NITRAVANOM

Život našich predkov na okolí Trenčína vnímam ako ich potomok, skôr pohľadom publicistu než historika. Chcem osloviť čitateľa živším štýlom, nie exaktne, bez zbytočných odborných traktátov. Skôr hodlám zaujať myseľ a srdce, ak ho zaujíma dávnomínulý život a udalosti na trenčianskom Považí, ktoré sa tu udiali kedysi pred tisíc rokmi. Chcem s ním putovať onými časmi, ak sa interesuje o tradície a ducha zašlých čias. Privítam, ak bude so mnou vnímať minulosť, načúvať ozvenám času. Na takejto prechádzke sa teším na hľadanie a spoznávanie odpovedí na otázky odkiaľ a kam smerujeme dnes, akú budúcnosť chystáme potomkom. Lebo v každom čase treba poznať cestu, vnímať jej zmysel a kam nás povedie.

Ani pred tisícročím naši Považania neprežívali idylické časy. Keď Veľkomoravania po sérii vojnových stretov s Bavormi boli oslabení, mohutná ríša Slovanov po náporoch staromaďarských kmeňov sa stávala minulosťou. Vo vojnách padlo priveľa jej vodcov, veľkomoravský štát sa ocital v rozklade a úpadku. Aj prostému považskému ľudu išlo o prežitie. Postavenie vtedajšieho údelného Nitrianskeho kniežatstva – Nitravy, do ktorej politicky, administratívne i du-

chovne patrilo aj stredné Považie, bolo neisté. Všetok život v rozbúrenom stredoeurópskom prostredí potreboval nádych pokoja i nádej, ibaže chýbalo jedno i druhé. Nijaký človek v Ilavskej kotline nemal pokojný život. Opakovali sa vpády cudzích vojsk a lúpežných rytierov. Obyvatelia živorili pod kuratelou oslabenej správy trenčianskeho komitátu. Generácia po generácii boli odkázané na vlastné schopnosti prežiť. Rodiny sa zachraňovali útekmi do hôr pred tlupami ozbrojencov. Votrelcami sa stávali aj epidémie privlečených chorôb, ktoré tiež decimovali rody starousadlíkov.

Zbedačení povelkomoravskí obyvatelia stredného Považia boli bez primeranej svetskej aj duchovnej opory, volali o pomoc. Takmer nijakých stálych svet-ských a duchovných vodcov nemali, popolom líhali nielen obydlia, v sutinách zostávali kamenné sakrálné objekty. S povzbudením prichádzali iba ak náhodní misionári, žiaľ, zväčša s cudzou alebo nezrozumiteľnou latinskou rečou na jazyku. Vo vzácnom jazyku cyrilo-metodských nasledovníkov a Gorazdových žiakov prinášali slovo Božie len málokto. K najcennejším, ak sa zdržali dlhšie, patrili ojedinelí mníši eremiti, ktorí v staroslovenskej reči potajme vysluhovali kresťanské obrady.

V takých podmienkach čo veľkomoravské kniežatá s apoštolmi Cyrilom a Metodom a ich žiakmi do vedomia ľudu zasiali, aj na Považí postupne vysychalo, nerozvíjalo sa. V trápeniach ľudu ožívali pradávné mýty a poverby. Vynárali sa ony zo starých predkresťanských génov. Vynárali sa a ožívali mytologické báje o hromovládcovi Perúnovi, bohyni zimy a smrti Morene, o vílach a lesných žienkach...

V dušiach ľudu chýbala životodarná kresťanská viera a nádej. Otčenáš prežíval iba v najodolnejších bohobojných rodinách. Pamätajúc si vieru a múdrosť svojich otcov a dedov, také rodiny cítili sa byť istejšie s kresťanským slovom. V duši i na jazyku mali vznešenú modlitbu Otčenáš. Ibaže vypočuje ich kniežacia a biskupská Nitra? Dostanú nádej a podporu z kláštorného Zobora?!

Od zániku Veľkej Moravy vymreli generácie a rodili sa nové. Hoci stratili veľkomoravskú oporu a ochranu, kraj na strednom Považí neopustili. Ba zmnožili sa, lebo z dunajských nížin ustupujúci Sloveni osídľovali úrodné nivy Váhu aj okolité horské doliny.

Hoci niekdajšie postavenie Nitry zostávalo oslabené, predsa len si udržiavala aký-taký mocenský potenciál. Pri tlakoch spoza Karpát na západe a severe i od Dunaja sa jej to darilo iba s ťažkosťami. Historik František Hrušovský

Nitrianski vojvodovia Poznan a Hont pasovali za rytiera budúceho prvého kráľa vznikajúceho Uhorska a stali sa jeho vplyvnými radcami.

hovorí o zázraku, že po toľkých pohromách sa zachoval staroslovenský ľud, ktorý na úpätiach hôr a v hlbokých dolinách uchránil seba, svoju reč, zvyky, svoju povahu, nepomiešal sa s inými, ani nepodľahol cudzím vplyvom.

Významným povzbudením pre ľudí v Iľavskej kotline – viac ako sto rokov po páde Veľkej Moravy – sa stal príchod prvých benediktínskych pustovníkov na pravobrežnú Skalku. Prinášali nielen povzbudzujúce kresťanské posolstvá, doniesli nádej, a tiež mnohoraké podnety pre rozvoj tunajšieho života. Andrej-Svorad a Beňadik, títo vyslanci v mníšskych habitoch benediktínov, priniesli ľudu

na strednom Považí vzor duchovnej a materiálnej kultúry kláštorného Zobora. Na rozdiel od cudzích mníchov a misionárov, títo dvaja prišli medzi svojich. Ich zreteľné a vytrvalo príkladné pôsobenie povznieslo život ľudu. Odkazy obidvoch v podobe modlitieb a práce prežívajú v génoch trenčianskych Považanov doposiaľ.

V období pohrôm 11. storočia to boli oni, Andrej-Svorad a Beňadik, ktorí na trenčianskom Považí výrazne prispeli k zázraku, o ktorom písal spomenutý historik. V podmienkach vtedy rodiaceho sa uhorského štátu pričinením obidvoch týchto vyslancov Nitry v Iľavskej kotline sa kryštalizovali aj začiatky kultúry budúceho slovenského národa. Poznaním kresťanskej kultúry Zobora i súvekej Európy, evanjelizáciou ľudu v cirkevnej staroslovenčine, osobným životným príkladom uplatňovania Kristovej viery, praktickými znalosťami vyspelejšej európskej agrikultúry, vrátane siatby ušľachtilých semien a odrôd poľnohospodárskych plodín, a tiež uplatňovaním liečiteľských skúseností, natrvalo obohatili materiálnu i duchovnú kultúru života nielen na strednom Považí.

Prví benediktíni na Skalke sa stali prepotrebnými učiteľmi nového života. Prichádzali do osád, na hradiská, aj do vzdialenejších roztratených usadlostí v dolinách a na horských úbočiach. Dvíhali ducha a kultivovali srdcia obyvateľov pre budúcnosť. Boli prvými, ktorí po veľkomoravskom období vyoralí brázdy dosiaľ zreteľných stôp slovenského charakteru stredného Považia.

PRI PAHREBÁCH PREDKOV

Na okolí Trenčína najmenej jeden a pol tisícročia žijú potomkovia kmeňov slovanských predkov. Svedčia o tom antropologické hodnotenia hrobových nálezov aj na samotnej Skalke i jej okolí. Po Keltoch a Markomanoch sa tu slovanské občiny usadili najpevnejšie. Pri brehoch blúdiveho Váhu našli a dobre zužitkovali všetko, čo potrebovali k životu: pôdu, bohatstvo zveriny, dreva, aj ochranné skrýše v blízkych lesoch a močiároch, meandre rybnatej rieky s prítokmi zdravej pramenitej vody. Pritom v blízkosti ciest, viedli popri rieke, od nich cez priesmyky na všetky svetové strany spájali prítomnosť i budúcnosť našich predkov s ostatným svetom. No v časoch bezvládia, nájazdov a lúpeží napríklad po zániku Veľkej Moravy, mohli byť a aj boli pre trenčianske Považie a jeho ľud hrozbou.

Žiaľ, biskup Maurus v najstaršej uhorskej legende nepísal o obyvateľoch žijúcich v polozemniciach, dreveniciach a kolibách na vázskych úbočiach. Nemými svedkami ich životov sú stráne a hrebene Bielych Karpát a Strážovskej vrchoviny, po stáročia zabúdané ale znovu objavované strážne body na vyvýšeninách, ako aj ruiny základov niekdajších drevených a kamenných hradísk. Historici sa zhodujú s archeológmi, že život v širšom okolí Trenčianskeho hradu a starobylej Skalky nikdy nezastal. Nepostál napriek vojnám, epidémiám a všakovakým iným zlobám, hoci aj pred tisícročím ony odvievali do nenávratna mnohé slabé rody. Stôp po sebe zanechali pomerne dosť. Svedčia o nich nielen archeologické nálezy, ale pritakávajú im aj terajšie gény a zdravé semená života. Materiálnym svedectvom aj po toľkých stáročiach doposiaľ zostali tradične používané nástroje, stavebné materiály, no aj ľudové piesne, rozprávky, dávne zvyky a obyčaje.

Obyvatelia Iľavskej kotliny nepatrili k bojachtivým a dobyvačným. Spolunaživali v dosť uzavretých spoločenstvách rodín a rodov na roztrúsených samotách a v hradských osadách, všade podľa zvykového práva. Podľa potrieb a vôle spoločenstva ho uplatňovali najstarší a najuväzlivejší. Zvykovému právu podliehal majetok, spoločné pasienky zväčšia patrili všetkým, rodom zasa obhospodarované polia. Rovnakým právom boli vymedzené lesy, brehy bystrín aj koryto rieky. Chotárne hranice boli len zriedkavé, vznikali a pribúdali až v čase nastupujúcich feudálnych poriadkov.

Niektoré z tradícií a skúseností si Považania zachovali od veľkomoravských čias. Viacgeneračné rody sa držali pri sebe. Rodina žila pospolu, spravidla obývala vlastný dvorec s drevenými obydliami alebo hlinenými zemľankami, sýpkami a komorou, maštálnym prístavkom a prútenou ohradou pre dobytok

a krdle hydiny. Oddávna využívali podzemné ľadovne a zemnice-zásobníky potravín hruškovitého tvaru. Väčšina obydlí bola pokrytá slamenými strechami, zriedkavejšie šindľom. Niektoré relikty takého bývania a gazdovania možno objaviť aj v súčasnosti.

Rodiny po robotách na poli alebo love zveriny a rybárčení sa zdržiavali na priedomí, prípadne v miestnosti s ohniskom pod dymníkom a drobnou hydinou v pitvore. Spávali na drevených pričníach a slamníkoch, rodiny pastierov od jari do zimy v senníkoch a kolibách na pastviskách kráv, volov, koní, oviec a kôz. Oddychovali spravidla polooblečení pod kožušinovými prikrývkami.

Roľníci len pozvoľne opúšťali oddávna zaužívaný spôsob obrábania pôdy radlom, hoci okolo Váhu a na odlesnených svahoch nebývalo ornej pôdy nazvyš. Vtedajšie radlo (podľa starých listín *aratrum Slavicum* – slovenský *pluh*) bolo nástrojom zo železa a dreva, dosť nedokonalým a málo výkonným. K nemu býval jarmom a chomútom zapriahnutý ťažný dobytok, zem iba rozhrňalo do strán, pôdu neobracalo. Oráči preto ryli brázdy na dvakrát – na dĺžku role a druhý raz priečne. Na drvenie hrúd používali drevené brány alebo brvná so železnými klinmi. (No vedzme, že radlo bývalo i mierkou plochy staroslovanskej *rale* – *poradlie*, čo znamenalo roľu pooranú za jeden deň.) Germánsky železný pluh s čerieslom sa len postupne udomáčňoval, taký pôdu už rezal i obracal. Železným pluhom za deň zoranej *rali* naši predkovia hovorili *poplužie*. Do *oranice* siali oziminy, o rok do tej istej zeme jariny, v treťom roku ju nechávali ležať úhorom, aby si oddýchla. Takým spôsobom obrábali pôdu od čias Rimanov. Ťažnou a dopravnou silou boli kone a voly. Pri vyoraní prvej brázdy vkladali do pôdy posvätené vetvičky alebo sypali do nej za hrst zrna. z toho, ktorým ručne obsievali zoranú zem. Z prastarého zvyku pohanským božstvám, v novších povellkomoravských časoch kresťanskému Bohu, obetovali prvú hrst dozretého obilia. Vyvrcholením vzdania vďaka za úrodu už pred tisíc rokmi bývali dozinkové slávnosti, spojené s modlitbami a veselostou. Niektoré z oných zvykov sa zachovali. Spred tisícročia pochádza aj gazdova tradičná modlitba, ktorou rodiny ďakovali za úrodu alebo prosili o požehnanie kaše z novej úrody: *Bože, ktorý si nás dosiaľ zachoval stravou, daj nám jej zas v hojnosti!* Hlava rodiny zodvihla nádobu naplnenú prosom. Ako obetný dar pri kresťanských bohoslužbách v kostole sa najčastejšie používal jačmeň.

Na strednom Považí pestovali hlavne proso, pohánku, žito, raž, ovos a jačmeň. Z obilnín dorábali chlieb pre rodinu a krmivo pre kone, prasce, hovädzí dobytok a hydinu. V zelniciach za obydliami pestovali zeleninu – pšeno a bôb, koreniny, hrach, šošovicu, mak, kvaku a kapustu pre potrebu rodiny. Takéto

Staršie i najnovšie archeologické prieskumy Skalky odhaľujú tajomstvá života obyvateľov na strednom Považí.

plodiny s mäsom a mliekom, syrom a tvarohom tvorili základ stravy. Obilné zrná na múku mleli *melnicami* – domácimi kamennými mlynčekmi točenými rukou alebo v mlynch, poháňaných koňmo alebo vodou z podhorských bystrín. Pri Váhu postavené mlyny boli pripútané *ceťkami*, čiže povrazmi z mladého vrbového alebo dubového prútia. Pestovali aj ľan, konope a krmnú repu. Keďže plytko oranú a radlom nedostatočne obrátenú pôdu hnojili iba ak popolom zo spálenísk, úrodná zem sa rýchlo vyčerpávala a úrody boli slabé.

Až prví benediktíni učili tunajších roľníkov využívať zrelý maštalný hnoj, zorať slamu zo strnísk do zeme a okopávať zeleninu a strukoviny. Zo záhrad zoborského a ostrihomského kláštora im prinášali výkonnejšie semená, vrúbce a očká ušľachtilých odrôd ovocia, učili ich štepiť plánky ovocných stromov a viniča, dopestovali potom viac a chutnejšie sorty ovocia.

Osobitne cenný prínos benediktínskych misionárov bol aj do zdravotnej osvedy. Z ozvien čias spred tisícročia sa dozvedáme, že považský ľud si mimoriadne vážil Beňadikove znalosti využívania liečivých bylín pri chorobách, spôsoby liečby zlomenín, obkladania končatín po úrazoch a poraneniach bylinami, zvieracím lojom, a inými výťažkami z vnútorností lesnej zveriny. Hojivé účinky jazvecej masti napríklad obyvatelia Opatovej bežne využívali aj v 20. storočí na obklady rezných a bodných rán, liečenie kožných zápalov a popálenín. Podobné účinky medu a propolisu využívajú doposiaľ.

POVAŽANIA RADI HODOVALI

Život ľudu na strednom Považí pred tisíc rokmi zriedkavo oplýval hodovaním. Ak zavítali pocestní obchodníci, stávali sa hosťami, ako kázali najstaršie tradície. S troškou fantázie nazrime do pitvorov a izieb dreveníc alebo hlinených domov pred tisíc rokmi v osade pri Trenčíne. V pokojných časoch a najmä vo sviatočnejších dňoch za spoločným stolom na drevených lavičiacich pokrytých kožušinami sedávala pospolu rodina aj s pozvaným hosťom. Na drevených tanieroch rozvoniavala varená hovädzina, pečená alebo údená bravčovina, rybacina, zverina, jahňacie alebo baranie mäso. Na Považí radi hodovali pri čerstvo upečenej divine. Obzvlášť si pochutnávali na medveďom, jazvečom, jeleňom a zajačom mäse. Potočné bystriny a blízky Váh ponúkal úlovky vodného vtáctva, rakov, pstruhov, hlavátok, štúk, lipňov, kaprov. Lovili lukmi, kopijami, železnými vidlicami, v rieke do nastražených prútených vrší. Hlbiny Váhu pod Skalkou oplývali sumcami, vyzami a jesetermi. Tie však lovili na stoly županov a jeho hostí na Trenčianskom hrade, no aj pre biskupa a rodiny nitrianskych kniežat. Lovcom nepatrili ani ikry jeseterov či koža sumcov a výz, ktoré korytom Váhu až po Skalku tiahli z Čierneho mora. Obrie ryby plašili búchaním na hladinu a krikom dovtedy, kým sa úlovok nezamotal do panských rybárskych sietí na koloch. Na sviatočných hostinách nechýbal med. Hodovníci sa nezaobišli bez medoviny a kvaseného piva. Z ovocia bývali v ponuke čerstvé, pečené alebo sušené jablká, hrušky a slivky. Váru alebo tuhšie teplé jedlo naberali drevenými lyžicami z hlinených alebo drevených nádob, tuhšie teplé jedlo z drevených plátov železnými nožmi. Pečené a údené mäso krájali, pridržovali ho železnými alebo drevenými vidlicami na doske, ale do úst vkladali prstami. Po príchode prvých nitrianskych mníchov sa rozvinulo kvasenie vínnych a ovocných štiav a piva z obilia. Muži si radi pripíjali zo spoločného byvolieho rohu, pričom každý prednášal prípitok. Pravdaže, takto opisovaný priam bukolický život Považanov spred tisícročia pramálo zodpovedal každodennej realite. Najmä v časoch nedostatku alebo nájazdov vojsk a lúpežných prepadnutí opak býval pravdou.

Ľudovou várou pri dostatku potravín na strednom Považí bývali hrachové, bôbové, pohánkové a prosné kaše s trochou omastku, zapíjané čerstvým alebo skysnutým mliekom. Mliečne a syrové žufy, zeleninové polievky alebo polievky s múčnymi *melencami*. Mnohoraké omáčky zajedali kysnutým chlebom, inokedy posúchmi a či pagáčmi z múky a mletých žaludov alebo koláčmi, ochutenými vajcami s drvenou čerstvou zeleninou. Deti mali rady voskové plásty plné včelieho medu. Rodiny jedávali zo spoločnej hlinenej alebo drevenej misy. Prastará tradícia rozličných kašovitých jedál – planých alebo s omastkom a rozličných žuf, omáčok a prívarkov k mäsitému jedlu sa zachová

Pohľad na kláštor Veľkej Skalky v polovici 19. storočia z ľavého brehu Váhu v chotári obce Vagapátfalva (Opatová nad Váhom).

vala doteraz. Dostatok cibule, cesnaku, šafranu a rasce si dopestovali, ale vzácnu soľ a cudzokrajné korenia kupovali od pltníkov a pocestných obchodníkov. Makové koláče a chlieb zo žitnej a ražnej múky s otrubami piekli v hlinených peciach alebo v hlinených nádobách na otvorených ohniskách. Nádobu z dreva vyrábali sami, hrnčiari z ručne vymiesenej ílovitej hliny, ktorej bol v Ilavskej kotline dostatok a mali ju takmer všade nablízku.

Ľudia z tunajších dedín a osád obchodovali s obchodníkmi prechádzajúcimi po cestách na konských povozoch. Kupcom predávali vysušené kože a kožušiny, ale vzácnejšie kožušiny bobrov, kún, medveďov, líšok, zajacov, hranostajov dodávali do Nitry a komitátu na hrade. Na predaj prebytky vosku od vlastných i lesných včelstiev. V ponuke miestnych remeselníkov nechýbali drevené železom okované kolesá a iné drobnejšie výrobky zo železa, dreva a hliny. Uprednostňovali výmenný obchod – tovar za tovar. Otrokov ani zajatcov nemali, v ich kultúre neboli tovarom, otroka skôr vykúpili a prepustili na slobodu. Už pred jeden a pol tisícročím poznali aj peniaze. V okolí trenčianskej vázskej úžiny sa s nimi zoznámili v časoch Keltov a Rimanov. Kovové peniaze radi nosievali v kožených meštekoch na opasku alebo navlečené na šnúrkach. Za peniaze kupovali len najvzácnejšie tovary – jemné orientálne látky a koreniny, aké nedokázali vyrobiť a dopestovať. Muži sa ženám zavďačili kúpou módnych ozdôb, látok a farebných bavlnených nití na sviatočné oblečenie. Uctili si takto

manželky a starých rodičov, lebo si vážili, že okrem poľných a ručných prác sa starali o deti, kuchyňu a čistotu obydli, pečú chlieb a pre rodinu pripravujú každodennú stravu – *váru*.

ČO MAURUS ZAZNAMENAL

Hodnoverné opisy jedinečných životných príbehov obidvoch prvých benediktínov-pustovníkov na trenčianskej Skalke sa zachovali v kódexoch európskych historických knižníc. Možno ich nájsť od Záhrebu cez Pasov, Mníchov až po Kráľovskú knižnicu v Bruseli a parížsku Mazarinovu knižnicu. Legenda biskupa Maurusa je prístupná v rozličných jazykoch, nájdete ju v historicky hodnovernej podobe, neautorizovanú aj na internete. Za rukopisným kódexom najstaršieho hodnoverného prepisu legendy zo života kresťanských svätcov Andreja-Svorada a Beňadika netreba chodiť ďaleko. Zachoval sa v budapeštianskej Széchenyiho knižnici. Jej verifikovaný preklad z latinčiny do slovenčiny nájdete aj v tejto knižočke. Hoci nie je, ani nemohla nikdy byť obsahovo komplexná, je pre nás výnimočne vzácna a cenná. Obsahovo je účelová, neopisuje všedný život obyčajných ľudí, to ani nebolo poslaním biskupovej práce. Nech teda neprekvapuje nikoho, že legendárny príbeh o Andrejovi-Svoradovi a Beňadikovi nepopisuje život ľudu. Biskup Maurus na to nemal dôvod. Jeho legenda sledovala upevnenie vznikajúceho uhorského štátu a postavenia rímsko-katolíckej cirkvi v krajine.

Na vtedajšom stredoeurópskom a aj podkarpatskom území, sa hlásili k životu nové politicko-mocenské útvary. Na úsvite druhého tisícročia korunovaný poľský kráľ Boleslav Chrabrý dočasne prevzal pod svoju korunu osiroteľnú Moravu a obsadil aj západnú a severnú časť Nitrianskeho kniežatstva. Ani samotný autor najstaršej uhorskej legendy *Život svätých pustovníkov Svorada vyznávača a Benedikta mučeníka*, písanej 30 rokov po smrti kráľa Štefana, ešte nespomína Uhorsko, iba Panóniu, Štefana uvádza len ako kráľa Panónov. To znamená, že prvý kráľ vznikajúcej novej krajiny aj 30 rokov po svojej smrti kraľoval priestoru, ktorý síce jeho kmene už ovládli, ale osvojili si jej tradičné pomenovanie. Až o ďalších 15 rokov iná známa *Väčšia legenda svätého Štefana kráľa* uvádza pojem Uhorsko. Štefan teda len po svojej smrti sa stal kráľom krajiny Uhrov – krajiny s novým pomenovaním, teda aj kráľom severných hornatých krajov pod oblúkom Karpát – „u hôr“. Obyvatelia severnej časti karpatskej kotliny a ich majetky boli dovtedy len objektmi záujmov a následkov. Moc a nové poriadky v rodiajacej sa novej krajine – predtým aj potom – nastolovali sa silou meča, občas síce aj diplomatickými vyjednávania údelného nitrianskeho kniežacieho dvora so susedmi spoza zakarpatského severu či západu, no najmä dohodami vodcov staromaďarských kmeňov s nitrianskymi údelnými

kniežatami. Žiaľ, toto obdobie nijako neoplýva listinnými pamiatkami, je príliš chudobné na hodnoverné listiny. Niet donačných diplomov z čias vlády arpádovského veľkovoľvodu Gejzu ani jeho syna Štefana.

Listiny pribúdali až neskôr, keď podľa nemeckého vzoru sa začal uplatňovať kráľovský druh katastra. Ten potlačil tradičné slovanské poriadky, vrátane správy vecí verejných v občinách. Kým sa ustalovali nové pomery, bohatstvo lesov, pôda a pastviny nedobrovoľne prechádzali do rúk dobrodruhov a lúpežných rytierov. Až upevnením komitátov mohli prechádzať rozkradnuté majetky, usadlosti, dediny a mestá do právomoci panovníka a jemu verných svetských správcov a cirkevných hodnostárov. Pretrvalo máločo, ale organizačné zložky cirkvi a mníšskych komunít boli potrebné pre moc panovníka a štátu, zostal aj hradský systém územnej správy. Tieto životaschopné štruktúry spoluvytvárali základy panovníckej moci tak v českom, poľskom ako aj v našom prípade uhorského kráľovstva. Prof. Matúš Kučera, autorita medzi znalcami našej stredovekej histórie, uzatvoril, že „*preto sa ani Slovinci nemohli utopiť v mnohonárodnostnom uhorskom štáte, lebo na systéme, ktorý z Veľkej Moravy so sebou priniesli, stáli základy nového podunajského štátu*“. Elity Nitry čias údelných kniežat Gejzu a Štefana napomáhali pri vzniku a organizácii budúceho podunajského štátu. Boli to nitrianski vojvodovia Hont a Poznan, ktorí pasovali za rytiera budúceho prvého kráľa Uhorska a stali sa Štefanovými vplyvnými radcami pri vytváraní nového štátu.

„*Práve konsolidácia Panónie a vernosť Nitrianska Štefanovi, spojená s úspešnou diplomaciou, boli asi hlavnými argumentmi, na základe ktorých sa pápež Silvester II. rozhodol dať roku 1000 kráľovskú korunu nie podľa pôvodného zámeru Boleslavovi Chrabrému, ale Štefanovi I,*“ dodáva ďalší historik Anton Hrnko.

Akú úlohu v týchto spleťach a premenlivých podmienkach a v koho prospech ju teda zohrávali samotní prví benediktíni na Skalke? Je historickým faktom, že kráľ Štefan definitívne získal celú Nitru v prospech Panónie až okolo roku 1030. Rímskym pápežom korunovaný Štefan I. k Panónii dovtedy prednostne pričleňoval iné časti dráhy. Ale pričlenením Nitry dotvoril základy budúceho stredoeurópskeho štátu. Zohrali prví benediktíni na Skalke Andrej-Svorad a Beňadik aspoň propagandistickú úlohu v týchto procesoch? A v čí prospech? Azda nového poľského a či len vznikajúceho uhorského kráľovstva? Názory a odpovede sa rôznia. Podľa skromnej mienky autora tohto textu obaja benediktíni boli vyslancami duchovného, kultúrneho a materiálneho života kláštorného Zobora. Autor nechce špekulovať, prezentuje ich ako vzorných nositeľov ideí kresťanstva a učiteľov ľudu na strednom Považí..

Z pozorného čítania Maurovho legendárneho spisu – napísaného len niekoľko desaťročí po smrti pustovníkov Andreja-Svorada a Beňadika – i po vecnej odbornej analýze biskupovho spisu – je zrejmé, že najstaršia uhorská legenda je písaná, v prospech súvékeho upevnenia moci a štátu Arpádovcov. Toto boli pravé úmysly biskupa Maurusa pri tvorbe legendy. Napísaním jej poslanie dokonale naplnil v prospech aktuálne potrebných zmien i budúcnosti Uhorska. To však nič neuberá z významu spisu. Autor zvelebil a zvečnil pamiatku kresťanských pustovníkov-mučeníkov Andreja-Svorada a Beňadika, budúcich prvých svätcov Uhorska ako kresťanskej krajiny. Tak či onak, obaja príkladným pôsobením na život trenčianskeho ľudu Nitravy zanechali tisícročnú pamiatku na seba, aj pre nás v treťom tisícročí...

Misia Andreja-Svorada a Beňadika v 20-tych a 30-tych rokoch 11. storočia na Skalke pri Trenčíne mala historický kultúrny význam pre celé Uhorsko a má ho aj pre Slovákov. V nasledujúcich storočiach na odkaz prvých pustovníkov na strednom Považí nadväzovali generácie opátov a príslušníkov kresťanských reholí. V niektorých obdobiach podľa potrieb a okolností s podporou nitrianskeho biskupstva a uhorského štátu, v iných sprostredkovane, nepriamo, niekedy aj bez nej.

V najhorších obdobiach nasledujúcich storočí sa majetky opátstva i samotný kláštor na Skalke neraz stávali útočiskom mnohých obyvateľov ohrozovaných nápmi cudzích vojsk a epidémií, ale aj objektmi egoistických záujmov jednotlivcov alebo tej-ktorej štátnej moci. Osudy pútnickej Malej a Veľkej Skalky v staršej i novšej histórii bývali vznešené i kruté. Zaznamenali ich kroniky a mnohí autori. Skalka viackrát upadala do ruín, a predsa vždy povstávala – najmä pričinením obetavého ľudu z okolia Trenčína.

SLOVENSKO – názov našej krajiny písmom hlaholiky z obdobia vierozvestcov Cyrila a Metoda pred viac ako 1100 rokmi:

 S L O V E N S K O

ŽIVOT SVÄTÝCH PUSTOVNÍKOV SVORADA, VYZNAVAČA A BENEDIKTA, MUČENÍKA

(Preklad legendy z latinčiny: *Mauri, episcopi Quinqueecclesiensis, Vita sanctorum Zoeradi-Andree confessoris et Benedicti Martyris eremitarum.*)

V tom čase, keď sa pod vládou najkresťanskejšieho kráľa Štefana Božie meno a kresťanské náboženstvo v Panónii ešte len ťažko ujímalo, začínajúc o ňom povest dobrého vládcu, k nemu ako k otcovi sa utiekali kňazi a mnísi z iných krajín, nie donútení vonkajšími príčinami, ale aby v združení sa im naplnila nová radosť zo svätého obcovania.

Medzi nimi jeden, ktorý pochádzal zo sedliackeho rodu ako ruža z trnia, menom Svorad, z vnuknutia Ducha Svätého prišiel do tejto vlasti z poľskej krajiny a od opáta Filipa, ktorého kláštor zvaný Zobor ležal na nitrianskom území na počesť svätého Hypolita mučeníka, prijímajúc rúcho a meno Andrej, rozhodol sa viesť pustovnícky život. Akou skrušenosťou srdca a trýznením tela tu seba trápil, nakoľko som to z rozprávania jeho učeníka blahoslaveného Beňadika, ktorý pri ňom žil, počul, rozhodol som sa niekoľkými slovami predložiť.

Stredoveká malba ostrihomského biskupa Maurusa, autora najstaršej uhorskej legendy.

17. júl 1083 – pápež Gregor VII. vyhlásil Andreja-Svorada a Beňadika za prvých svätcov v Uhorsku.

dostou očakával deň svätého Vzkriesenia. V tieto dni – ale aj v iné – hoci jedlo nielen nestačilo na osvieženie tela, ale aj samého ducha zoslabovalo, vyjmúc čas modlitby, nikdy robiť neprestal, ale brával sekeru a chodil pracovať do lesnej samoty. Keď tam jedného dňa prílišnou robotou a pôstom oslabený, na tele i na duchu zmorený ležal, prišiel k nemu nejaký krásny mladík, na pohľad ako anjel, a naložiac ho na vozík, zaviezol ho do jeho cely. No keď vytrženie, v ktorom bol, pominulo, keď prišiel k sebe, poznal, čo s ním spravilo milosrdenstvo Božie, priznal sa spomenutému učeníkovi svojmu Beňadikovi, ktorý mi to rozprával, a prisahou ho zaviazal, aby o tom pred smrťou nikomu nič nepovedal. Po dennej robote dožičil si taký odpočinok, ktorý skôr možno nazvať trýznením a trápením ako odpočinkom. Okresaný dubový klát totiž ohradil plotom a na tento plot zo všetkých strán pripevnil ostré trstie. Sám, sediac na kláte ako na sedadle, na osvieženie tela použil takú polohu, že keď jeho telo, premožené spánkom, naklonilo sa na ktorúkoľvek stranu, ostrým trstím poranené hrozne precitlo. Okrem toho dal si na hlavu drevenú korunu, na ktorú zo štyroch strán

Ja, totižto, Maurus, teraz z Božej milosti biskup, vtedy však novic, tohto dobrého človeka som videl, ale ako žil nie z videnia, ale z počutia som sa dozvedel. Do nášho teda kláštora, zasväteného blaženému biskupovi Martinovi, spomenutý mních Beňadik často chodil a mne, čo nasleduje, o jeho ctihodnom živote rozprával. Keď sa tento ctihodný muž Andrej utiahol do pustovníckej samoty, síce na veľké trápenie tela, ale na posilnenie duchovného života vždy zachovával pôst. Po tri dni od všetkého, čo možno jesť, sa zdržoval z lásky k milosti toho, ktorý pre ľudí stanúc sa človekom, postil sa štyridsať dní. Keď však mal prísť čas štyridsaťdenného pôstu, podľa príkladu reholného poriadku, podľa ktorého žil opäť Zozimas, keď každý štyridsaťdenný pôst každý odbavil so štyridsaťpäť datľami, sám od otca Filipa, od ktorého mal reholné rúcho, dostal štyridsať orechov, a na tomto jedle žijúc, s ra-

zavesil štyri kamene, takže keď sa ospalá hlava na ktorúkoľvek stranu naklonila, udrela sa o kameň.

Ó, odmena blahoslaveného muža Andreja, ako blažený a večný život stokrát korunou zdobený, ktorý v nebesiach nahradí to, čo bolo na zemi drahého kúpené! Ó, neslýchaná viera, ktorá len vzácnnejším robí zaslúbené kráľovstvo! Ani pokrm, ani pohodlie svojou prázdnu príjemnosťou nemohli uchvátiť život vo večnosti a zlý duch nemohol nájsť prístup ku ľži.

Tieto veci dozvedel som sa od spomenutého učeníka, Beňadika, ktorý sa po smrti otca Andreja rozhodol tiež bývať na tom istom mieste. Keď podľa príkladu svojho učiteľa tri roky žil v tejto prísnosti, napadli ho zbojníci a v nádeji, že má veľa peňazí, priviedli ho na breh Váhu, zaškrtili a hodili do vody. Kým jeho telo dlho hladali a nenachádzali, po celý rok vídali orla na brehu Váhu ako nejakého pozorovateľa sedávať. Ním upozornení na telo, ponoril sa istý človek do vody, a tak ho našli neporušené, ako by bol práve umrel. Beňadika však pochovávali tiež tam v chráme blahoslaveného Emeráma mučeníka, v tom istom hrobe, kde odpočívajú kosti svätého otca, ctihodného Andreja, ktorý mi bol o onom ctihodnom všetko, čo som napísal, povedal. Ale čo nasleduje, porozprával mi opäť Filip, keď ma ustanovili za opáta.

Keď sa mu (Andrejovi-Svoradovi) teda blížil koniec života, oznámil to tým, ktorí boli prítomní a prikázal, aby ho nevyzliekali ani z jednej šaty jeho rúcha, kým nepríde opäť Filip, po ktorého poslal. Otec prišiel, keď ctihodné telo už ležalo mŕtve. Vyzliekol ho, aby ho umyl. Našiel pritom kovovú reťaz, ktorá sa už vnútornosťou dotýkala. Ó, podivná a neslýchaná vec! Reťaz, ktorá zvnútra mäso v hnilobu obracala, zvonku bola kožou obťahnutá. Ale neboli by zbadali tento spôsob mučeníctva, keby nad pupkom neboli zazreli uzol zviazaného kovu. Keď však rozviazanú reťaz ťahali z tela, silne bolo počuť zvuk chrastiacich rebier. Polovicu tej reťaze, ktorú som od tohto opáta vypýtal a podnes opatroval, som dal najkresťanskejšiemu vojvodovi Gejzovi, ktorého prosbe, keď ju túžobne odo mňa žiadal, som odoprieť nemohol. Aj to, čo som sa z rozprávania opáta Filipa po pochovaní tela blahoslaveného muža dozvedel a zdalo sa mi hodné pamiatky, som zapísal.

Raz sa zišli v hore zbojníci, ktorých tlupy zväčša obývajú samoty. Keď došlo medzi nimi k hádke, jedného z nich veľmi poranili. Po skončení ruvačky, pretože druhovia tohto poraneného ho nijako nechceli v hore zanechať, poradili sa a rozhodli, že ho zanesú do cely spomenutého muža Andreja, ktorého povest' bola známa v širom okolí. Od miesta boli ešte ďaleko, keď zbojník na ceste zomrel. Priniesli ho však do cely – bola už polnoc – a vložili ho do nej. Keď ho chceli pochovať, mŕtvy zrazu začal dýchať a vstávať. Keď však tí, čo tam boli, náramne

sa nalakali a zo strachu utekali, vzkriesený ich volal nazad, hovoriac: Nebojte sa, bratia, a neutekajte! Svätý Svorad ma totiž vzkriesil z mŕtvych k životu.

Keď oni od radosti plakali a prosili ho, aby šiel s nimi, povedal, že nikdy z tej cely neodíde, ale navždy tam bude slúžiť Bohu a svätému Svoradovi. Učinil teda, čo slúbil a ostal tam až do svojej smrti.

Nijako som nechcel zamlčať ani iný zázrak, o ktorom som sa dozvedel z rozprávania toho istého opáta Filipa. V meste Nitre obesili jedného odsúdeného zločinca. On potom milosťou Božou odviazaný prišiel k opátovi Filipovi a rozprával, ako bol pre zásluhy blahoslaveného muža Andreja vyslobodený. Povedal totiž, že keď bol odsúdený, stále vyzýval jeho meno, a keď ho dvíhali na šibenicu, blahoslavený muž Andrej ho hneď svojimi rukami pridržel. Keď však všetci v domnienke, že je mŕtvy, vrátili sa domov, ten ho svojou rukou odviazal a prepustil. Ó, akú zásluhu má pred Bohom onen muž, ktorý sa vo viditeľnom svete a oslobodzuje ľudí a zároveň má vo svete neviditeľnom miesto medzi anjelskými chórmí!

(Končia sa skutky svätého vyznávača Svorada a či Andreja a svätého mučeníka Beňadika, nakrátko opísané blahoslaveným Maurom, päťkostolským biskupom.)

Ostrihomský biskup Maurus písal legendu asi od roku 1064. Andrej-Svorad a Beňadik boli kanonizovaní v roku 1083. Autor legendy ich označil prívlastkami beatus a sanctus. Vtedajší kresťanský ľud, a to nielen na Považí, pokladal obidvoch pustovníkov za svätcov už krátko po ich smrti.

Včasoch, keď nezištná dobrovoľnosť, nezištná služba blížnemu bola viac-menej neznámym pojmom a sluhovské postavenie bolo nutným zlom, sa svätý Benedikt dobrovoľne stáva Svoradovým posluhujúcim a pomáhajúcim spoločníkom, svedkom jeho askézy, nasledovníkom jeho príkladu.

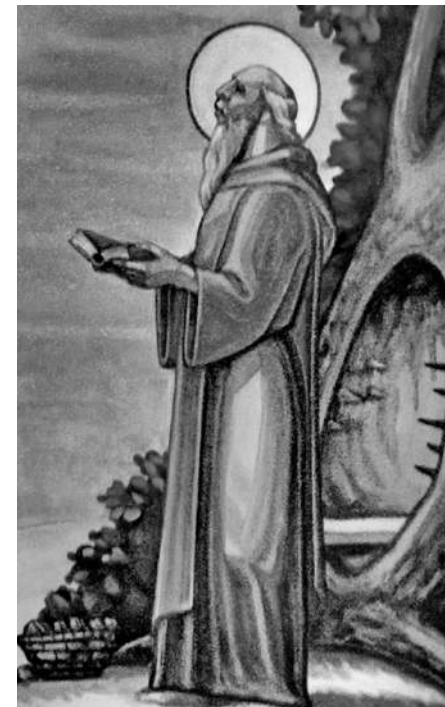
Vladyka Cyril Vasil k pútnikom na Skalke, 2017

Starobylá Skalka pri Trenčíne je miestom, ktoré môže byť pred dnešných ľudí tým, čím bola Regula sv. Benedikta pre Európu v 5. a 6. storočí, keď zachránila Európu pred chaosom zániku, rozkladu, vojen a priviedla ju k poriadku. Stav dnešnej Európy opäť smeruje do chaosu a neistoty.

Jozef Vydrnák, výtvarník, nositeľ Ceny Fra Angelico

ZO ŽIVOTA ANDREJA-SVORADA

Benediktínsky mních Andrej-Svorad, pôvodom azda Poľan, pochádzal možno z Liptova, ktorý vtedy patrilo Poľanom. Najpravdepodobnejší je jeho pôvod z malopoľského Opatowca. Narodil sa tam okolo roku 980 v rodine sedliaka. Otec sa živil obrábaním pôdy, spolu so synom Svoradom rúbaval drevo v lesoch a lovil divú zver. Podľa viacerých historikov, ako aj podľa dávnej tradície ústneho podania generácií, ktoré žili a žijú pri ústí Dunajca do rieky Visly, Svorad žil v rokoch svojej mladosti ako mních v dedine Tropie, kde mal žiakov a nasledovníkov. Tropiansky kostol na jeho pamiatku je zasvätený sv. Svoradovi.

Pustovník Andrej-Svorad pôsobil na Skalke v rokoch asi 1020 – 1034, zomrel na Zobore.

V kraji Poľanov tých čias ožívali spomienky na prvé lúče poľského kresťanstva, ktoré vzišli z Veľkej Moravy a Nitry. Zrejme aj preto okolo roku 1002 mladý mních Svorad odišiel na nitriansky Zobor, v čase, keď v krajine kráľ Boleslav Chrabrý násilím obmedzoval staroslovanskú liturgiu a vyháňal jej vyznávačov. Mnohí vtedy prešli na územie Kyjevskej Rusi, iní odchádzali medzi Slovanov na Balkán a k Jadranskému moru, ďalší do Čiech a na Moravu, niektorí po putovaní Jantárovou cestou cez Turiec uchýlili sa do zoborského kláštora.

Na Zobor prichádzal síce mladý, ale už dospelý muž Svorad. Ako biskup Maurus o ňom zaznamenal: „... de terra Poloniensium adventit – „... zo zeme patriacej Poľsku prišiel“. Bolo to v období, keď podľa zachovaných písomností pražského biskupstva vtedajšia cirkevná provincia Vagh patrila ku Krakovu.

Svarada prijal medzi benediktínov opát Filip, predstavený zoborského kláštora sv. Hypolita. Mních Svarad, verný vyznávač staroslovanskej liturgie, po niekoľkoročnom zotrvaní sa uchádzal o vstup do rehole. Po dôkladnej duchovnej a fyzickej príprave požiadal predstaveného kláštora o benediktínske rehoľné rúcho. Prijal rehoľné meno Andrej, aby v modlitbách, pri práci a odriekaní sa svetských radovánok mohol viesť pustovnícky život podľa pravidiel sv. Benedikta z Nursie. Znalci – literáti a historici sa dosiaľ sporia o skutočnosť, či pustovníčil v blízkosti Zobora alebo len na Skalke pri Trenčíne. Na tomto mieste sa prikláňame k druhému historickému názoru, avšak nedá sa vylúčiť, že pustovníčil na oboch miestach.

S Filipovým súhlasom odišiel Andrej-Svarad na Skalku pri Trenčíne. Tu v askéze a modlitbách úplne ovládol svoje ľudské ego. Osobným príkladom vyžarujúcim pokoru, zmysluplnou fyzickou prácou, ale hlavne priamym duchovným pôsobením – učiteľskou činnosťou, zušľachťoval seba a natrvalo obohatil duchovný kresťanský život ľudu na okolí.

Mnohé z jeho života a činov je pre nás v 21. storočí nepochopiteľné, Vedzme však, že v časoch života Andreja-Svarada, keď sa mních benediktínskej rehole dobrovoľne rozhodol žiť podľa reguly a preukázateľne nasledovať príklad sv. Benedikta z Nursie, najprv musel v materskom kláštore úspešne zvládnuť skúšky osobnej pokory a statočnosti, vrúcnu kresťanskú lásku a sebaobetovanie, vrátane schopnosti vykonávať namáhavú fyzickú prácu. Len po splnení ťažkých podmienok, keď pred spolubratmi v habitoch benediktínov dokázal zaprieť svoje telo, ovládnuť vlastnú vôľu, preukázať silu a odvahu uniesť ťarchu takého života a nasledovať Krista, mohol od opáta Filipa prijať rehoľné meno Andrej.

Čo viedlo rehoľníka Andreja-Svarada k takému nadľudskému rozhodnutiu? Pre pochopenie pripomeňme si niektoré súvislosti vtedajších čias. Kresťanstvo sa ocitalo v nástrahách úpadku. Na prelome tisícročí bol kresťanský život v kríze. Uplynulo síce tisíc rokov od narodenia Krista, no európsky duchovný svet sa iba v máločom pridržal ideí a spôsobu života prvých kresťanov. Potrebu návratu k prvotnému kresťanstvu ohlasoval vtedajší opát Romuald, zakladateľ rádu kamaldulov. Volanie tohto opáta, ako aj povzbudzujúce správy o plodoch duchovného pôsobenia Romualdových žiakov-pustovníkov, sa šírili po európskom kontinente. Z južných krajín pod Alpami i z kláštornej hory sv. Martina v Panónii prenikali Romualdove vízie aj na Zobor. Medzi takých, ktorí ich sem prinášali, patrili mladý posol – vnímavý a učenlivý mních Beňadik. Myšlienky oslovili aj Svarada. V debatných kláštorňoch rozhovoroch ich neraz počúval od spolubrata Beňadika.

Pôsobivý príbeh o vyššie uvádzaných okolnostiach a vtedajších vzťahoch na Zobore opísal napríklad Mikuláš Šprinc v knižnom príbehu Pútnici zo Skalky. V štylizovanej pasáži zaznamenal aj príhovor kláštorného opáta Filipa k budúcemu pustovníkovi Svaradovi:

„O velké věci prosíš ucházdač svätého rehoľníctva. Chceš nasledovať Krista vo svojom živote a svojom správaní, lebo rehoľný život je znovu prežívaním utrpenia a Kristovej smrti... Musíš byť preto pripravený opustiť všetko pre Boha... Musíš hľadiť, aby tvoje osobné žiadosti a všetky zlé náklonnosti a vášne, ktoré sa búria proti duchu, boli zlomené a ovládané. Musíš sa zriecť všetkých márností sveta..., zriecť sa svojej pýchy a povýšenosti..., znášať ťažkosti mysle a tela s pokojným duchom, ... pretože mních sa musí uspokojiť aj s tým najhorším v jedle a ošatení, ba musí znášať aj nedostatok nevyhnutných vecí, musí sa často postiť, ... často rozjímať, modliť sa, ... nič si nesmie ponechať ako svoje vlastníctvo...“

Odhodlaný Andrej-Svarad poslušnosťou, pokorou a kresťanskou horlivosťou vzbudzoval úctu a získaval obdiv benediktínskych spolubratov. Jeho telo vraj už na Zobore nieslo stopy pustovníckej askézy, odriekania a kajúcnosti. Ako napísal citovaný M. Šprinc, pokora a dokonalé sebaovládanie sa zračili v každom jeho slove a každom počíne. Obdivuhodné boli pri modlitbách a pôstoch, aj pri ťažkej práci v zoborskom vinohrade.

S požehnaním Filipa, opáta zoborského kláštora, odišiel Andrej-Svarad pustovníčiť na trenčiansku Skalku. V prostredí priam panenskej prírody na pravom brehu Váhu vošiel do jaskynných útrob skalnatého hrebeňa. Usadil sa tam, aby v každodennom kajúcnom živote bol dosť osamotený, ale zároveň, aby zostával ako misionár pre ľudí blízkym, aby bol na ich očiach a žil s nimi. Tak sa čoskoro stával akoby jedným z nich, takým akí žili v okolitých osadách a na kopaničiarskych vyvýšeninách Iľavskej kotliny. Pritom chcel byť – a stal sa – užitočným duchovným vodcom i pragmatickým radcom pastierov a roľníkov, ktorí obrábali vážske nivy, horské políčka a pasienky. Chcel a bol naporúdzí rubačom v lesoch, lovcom, roľníkom, remeselníkom, aj vážskym rybárom. Prinášal úžitok duchovného blaha remeselníkom, oddychujúcim pltníkom na brehu Váhu, povzbudzoval obchodníkov na cestách do nebezpečných blízkych priesmykov. Bez pochyb patril k mimoriadne vzdelaným a duchovne priam mystickým osobnostiam. Medzi ľuďmi na Považí sa stal príkladom pevnej kresťanskej viery, vytrvalej práce a príťažlivým zjavom učnosti. Už v myšliach súčasníkov bol výnimočným vzorom nezlomného ducha a nádeje. Napokon aj počas nasledujúcich tisíc rokov, ktoré plynuli po jeho pôsobení na trenčianskom Považí, len málokto pochyboval o jeho kvalitách

a čnostiach, o jeho prospešnom prínose do živej kresťanskej viery. Jeho životný príbeh sa stal kultom, ktorý pomáhal udržať a rozvíjať znaky kresťanských hodnôt v pamäti a dušiach ľudu po stáročia – a nielen na Považí. Mnohé z Andrejovej misie pretrvalo.

Kráša prírody na Skalke bola Andrejovi-Svoradovi akoby horou Kristovej dokonalej čistoty, a svätosti. Ako písali už viacerí, pre samotného pustovníka bola strmou a tvrdou cestou, ktorá ho viedla ku končiarom blaženosti. Vrcholnými svedectvami Andrejovho intímneho duchovného života boli modlitby, úprimné pokánie osobitne v pôste, vzoprel sa pokušeniam, bezpríkladne sa seba obetoval a pokorne odriekal. Povestné sa stali nielen jeho dni vyhradené pre ťažkú fyzickú prácu, ale aj askéza, sebatrýznivé fyzické utrpenie pri nočnom oddychu, tiež symbolické orechy v čase 40-dňového veľkonočného pôstu. Jeho osobný príklad a životné dielo boli odpoveďami na zlobu, bludy a hriešnosť vtedajšieho sveta.

Nech by bol pustovník Andrej-Svorad akokoľvek osamoteným vo svojej jaskyni, v odhodlaní nezostával sám. Jeho príkladné správanie, kresťanské konanie pri modlitbách a práci prijímali mnohí ľudia, s ktorými sa stretával a radil im. Povzbudivo sa prihovárал, ich rečou im približoval Sväté písmo, vysvetľoval posolstvá evanjelií. Obdivovali ho a v mnohom nasledovali pri modlitbách i v lesoch pri robotách s ťažkými sekerami a motykami na poliach.

Ľud v Andrejovom spôsobe života vycítil presvedčivý príklad múdrosti ducha i pracovitého človeka. Ľudia z vďaky sa s ním delili o chlieb a kúsok syra alebo sušeného mäsa. Aj on sa odmieňal, raz spoločnou modlitbou, inokedy siahovcami z vyklčovaného lesa alebo plodmi úrody z obrobeného políčka. Nerád prijímal dary, radšej rozdával biednym a hladujúcim. Ak bol obdarený, ponúkal pokrm aj vtáctvu a lesnej zveri. Do nečasní zjazveného života ľudí a ich utrápených duší vlieval nádej. Vyzýval k vytrvalosti, aj k obrane voči ľudskej bezohľadnosti. Zrozumiteľným výkladom evanjelií vysvetľoval zmysel Kristovho utrpenia a kresťanskej viery, stával sa liečiteľom ľudských duší. Andrejov kresťanský spôsob života mal nesmierne priaznivý vplyv. Jeho príklad umocňoval presvedčivosť o zmysle kresťanského správania, pozdvihoval odvalu mužov a žien, detí aj starcov. Pôsobenie Andreja-Svorada dopĺňala vytrvalá ľudovýchová, duchovná i praktická činnosť jeho mladšieho spolubrata a nasledovníka na Skalke – pustovníka Beňadika.

Samotný Andrej-Svorad na Skalke žil len desať možno pätnásť rokov. Prišiel sem sotva 30-ročný a dožil sa – na vtedajšie časy – nadpriemerného veku. Už

nevládny a smrteľne chorý dokončil svoju misiu okolo roku 1030. Zomieral v zaopatrení mníchov a opáta Filipa na nitrianskom Zobore. V tamojšom kláštore sv. Hypolita bol pochovaný. V júli 1083 bol beatifikovaný aj so zavraždeným spolubratom Beňadikom. Telesné pozostatky oboch „*sancti martyres*“ boli slávnostne uložené do nitrianskej baziliky sv. Emeráma. Pamätnými a trvalými miestami ich úcty sa stali predovšetkým biskupské mesto Nitra a Malá s Veľkou Skalou pri Trenčíne.

Čokoľvek by sme vedeli o živote našich predkov v období pôsobenia Andreja-Svorada a Beňadika, po tisícročí predsa len sa nedokážeme natoľko vnoriť do minulosti, aby sme v úplnosti pochopili úskalía a bremená misie a odvahy vtedajších pustovníkov na Skalke. Pre väčšinu z nás je sebaobeta Andreja-Svorada až nepochopiteľná. A predsa je žiarivo pôsobivý a obdivuhodný. Vzácnym bol pre našich predkov a takým zostáva aj pre nás.

KRÁTKE ZAMYSLENIE NAD OMEN-NOMEN

Názory znalcov – historikov, jazykovedcov a iných bádateľov – o pôvode a živote **Andreja-Svorada** v niektorých detailoch sa rôznia. Historické doklady preukazujú jeho sedliacky pôvod. Nespochybniteľné sú existencia, životné dielo a význam tohto vzácného človeka.

Meno Andrej siaha do hlbokéj minulosti ľudskej civilizácie. Prostredníctvom gréckeho základu slova *andreios* (*norei* – energický) vošlo do starej indoeurópciny a nadobudlo význam muž, silný, hrdinský, v novšej latinčine (*neriosus* – odolný), keltštine (*ner* – hrdina, *nor*, *nar* – šľachetný). V reči Praslovanov vzniklo od základu *ner-*, *nor-*, *norv-* a v slovách z čias veľkomoravských i východných Slovienov *nprav-*, *norov-* (mrav) nadobudlo význam statočnosť, pevnosť v zásadách.

Meno Svorad svojím základom *svor-* korešponduje s najstaršími slovanskými a slovenskými slovami a menami Swerad, Świerad, Sweraz, Zuaerd, Zoward a pod. Tieto slová označovali kremenitú horninu, ale i vec, ktorá spája a spevňuje dve časti (svoreň, svorník, svorka), má význam pevný(á) a vedie k jednote. Tolko jazykovedci, napr. Prof. Šimon Ondruš, táto nielen slovenská excelentná no i v ostatnom jazykovednom svete rešpektovaná osobnosť v oblasti historického vývoja slovanských a slovenských slov.

Muž a svätec **Andrej-Svorad** bol teda dôstojným nositeľom rehoľného i vlastného mena. Jeho život a skutky sa uchovali v pamäti a úcte benediktínov, kamauldulov i pavlínov, jeho rodákov, ale i súčasných Slovákov, Poliakov, Čechov a Moravanov a Maďarov. „*Najvernejšie si ich však uchoval v pamäti národa i v úcte slovenský ľud, medzi ktorým žil,*“ poznamenáva nitriansky biskup Mons. V. Judák v monografii *Z múdrosti našich otcov*.

ZO ŽIVOTA BEŇADIKA

„Pustovník nebol, a ani nie je čudák, strániaci sa spoločenstva ľudí. Nebol egoistom, uzatvárajúcim sa do svojho vlastného sveta a mysliacim výlučne na svoje osobné, takzvané duchovné dobro. Práve naopak, bol oporou, znamením pre tento svet.“

Benediktín Beňadik, rehoľný spolubrat Andreja-Svorada, pochádzal priamo z Považia.

Tieto úvahy o živote pustovníkov vyšli v homílii k pútnikom na Skalke. Isto mal na mysli životy považských ľudí a pôsobenie na nich, čiže duchovné dobro a vplyv skalských pustovníkov Andreja-Svorada a Beňadika na budúcnosť generácií. Obaja pustovníci pred tisíc rokmi boli prvými na starobylej trenčianskej Skalke. Na Považí všestranne nadviazali na odkaz Benedikta z Nursie i cyrilo-metodské tradície z čias Veľkej Moravy a na stáročia udržali a ovplyvnili duchovnú i národnú orientáciu významnej časti Slovákov.

Od Andreja-Svorada mladší spolubrat Beňadik v habite benediktína – osudová obeť vrahov, o niekoľko desaťročí po smrti spolu s Andrejom sa stal svätcom katolíckej cirkvi. Podľa mienky viacerých historikov pochádzal z nášho územia, čo prezrádza jeho prímenie Vážsky. Kde a presne kedy sa narodil,

ako sa začal jeho životný príbeh benediktínskeho rehoľníka a pustovníka, sa zatiaľ nepodarilo zistiť. Z historických análov vieme, že vstúpil do Zoborského

kláštora sv. Hypolita, tam sa stal členom benediktínskej rehole. Nevie sme síce v ktorom roku sa narodil, no vychádzajúc z dostupných historických prameňov predpokladáme, že vekom bol mladším od Andreja-Svorada. Azda pochádzal priamo z Považia, podľa krstného mena z váženej kresťanskej rodiny, ktorá mu umožnila štúdiá v kláštornom Zobore. Možnosťou pre Beňadikovo meno môže byť, že išlo o rehoľné v staroslovenskej podobe na rozlíšenie od sv. Benedikta z Nursie.

V Kostolanoch pod Trábečom, neďaleko Nitry, sa nachádza starý kostol z románskeho obdobia. Odborníci v ňom objavili maľby z 11. storočia – mníchov v bielom oblečení – tzv. bielych benediktínov. S najväčšou pravdepodobnosťou sú nimi Andrej-Svorad a Beňadik. Hoci niektoré názory bádateľov naznačujú, že Andrej-Svorad mohol viesť zväčša osamelý pustovnícky život v ústraní, je veľavravné, že počas nasledujúcich tisíc rokov takmer všetky zobrazenia znázorňujú obidvoch ako nerozlučnú dvojicu. Teda dôležitým druhom v živote Andreja-Svorada v kláštore na Zobore, ako aj v čase Andrejovho misijného pôsobenia na Skalke pri Trenčíne, bol jeho o niekoľko rokov mladší rehoľný spolubrat Beňadik. Hoci povahami boli rozdielni, vytvorili vzácnu dvojicu, ktorá tvorí celok. Jeho jednou časťou bol Andrejov kresťanský duchovno-mystický dôraz na život človeka a druhou Beňadikov praktický zmysel pre pozdvihnutie ľudskej každodennosti. Beňadik bol typom apoštolsky aktívneho človeka, ktorý slovom a praktickými činmi ohlasoval Krista v prostredí, do ktorého vstúpil ako benediktín a v ktorom spolunažíval medzi ľuďmi. Obaja sa zblížili priam bratsky už pri prežívaní spoločného mníšskeho kláštorného poslania na Zobore. Spolu niesli aj osudový údel pustovníkov na Skalke pri Trenčíne. Natolko si boli blízki, že aj tisíc rokov po ich pôsobení na Skalke a ich hrdinskej smrti, obidvoch vnímame akoby pokrvných bratov – priam ako dvojčatá v habitoch mníchov.

No predsa boli jedinečne samostatnými osobnosťami. Kým vzdelanejší Andrej-Svorad bol asketicko-mysterióznym typom človeka modlitby a kresťanského ideálu, Beňadik zasa realistickejší a praktickejší voči potrebám jednoduchých ľudí mimo kláštorov. Hoci Beňadik nevynikal v latinčine, o to väčšmi vynikal komunikáciou v hovorovej reči ľudu. Rozprával ňou s bratmi mníchmi na Zobore, pri stretnutiach s ľuďmi na cestách, aj s opätom Maurom na panónskej Hore sv. Martina pri Ostrihome. Vždy a všade hovoril rečou svojej matky.

Mladý Beňadik od prijatia do noviciátu žil príkladne podľa prísnych predpisov benediktínskej reguly. Zúčastňoval sa pravidelných kláštorných modlitieb a rozjímaní, rád spieval chorál s ostatnými benediktínmi. Nuž koho môže

prekvapiť, že jemu zasvätený kláštor na Skalke pri Trenčíne zostal po stáročia liturgickým centrom slovenského chórového a pútnického spevu Považanov?

Maurova legenda, rovnako aj diela už zabudnutých generácií historikov i viacerých súčasných autorov, dosť podrobne zaznamenávajú pôsobenie Beňadika na Zobore. Všímajú si jeho cesty za Dunaj, ktoré vykonával raz ako posol-kuriér a inokedy v pozícii vyslanca Zoborského kláštora a biskupskej Nitry. Často prichádzal do kláštora na panónskej Hore sv. Martina. Niektorí autori udávajú, že odtiaľ prinášal rôzne písomnosti a ústnym podaním vo svojom domovskom kláštore šíril správy a myšlienky, ktoré sa v Panónii dozvedal od benediktínov z južnejších krajov pod Alpami, ba až pápežského Ríma.

Takto aj pričinením mnícha Beňadika a jeho „diplomatických ciest“ sa dostávali do zoborského kláštora hodnoverné posolstvá o benediktínskom opátovi Romualdovi a jeho kázňach, v ktorých pranieroval zlo a nedostatky ľudí, vzdalujúcich sa od spôsobu života prvých kresťanov. Beňadikov charismatický súčasník Romuald v románskych krajoch pod Alpami verejne poukazoval na prehrešky cirkvi, na nedostatok kresťanskej pokory a pokánia, pripomínal ľudu i vrchnostiam, že Kristus príde a bude súdiť svet. Opät Romuald mal mnohých nasledovateľov a učeníkov. Zakladal pustovne, v ktorých sa mohli mníši príkladne venovať dokonalejšiemu kresťanskému životu, takému, aký predpisovala regula samotného zakladateľa a patróna rádu – svätého Benedikta z Nursie. Vzor jeho života bol nasledovaniahodný.

Beňadik, bystrý vyslanec Zobora a diplomatický posol, pri návratoch do Nitry informoval opáta Filipa o dôležitých odkazoch panónskeho kláštora alebo o rozhodnutiach rímskeho pápeža. Informoval o mocenských, politických a kultúrnych zmenách v Európe, o očistných cirkevných reformách a náboženských pohyboch, ale aj o udalostiach a potrebách vtedajších ľudí na kontinente. Prinášal správy o každodennom živote mimo kláštorov, aj novinky z mníškeho života v románskom prostredí na juhu Európy. Informoval o priamych rozhovoroch s osobným zaujatím a bázňou. Nevynechával ani svojho cnostného brata a priateľa Svorada. Približoval mu životný príbeh pustovníka Romualda, zakladateľa rádu kamaldulov, jeho duchovnú náuku, praktické ciele jeho kresťanského snaženia a ich ohlasy medzi pospolitým ľudom. Na základe historických a literárnych prameňov môžeme usudzovať, že v istej časti života na Zobore to mohol byť naozaj Beňadik, kto pre Romualdove idey a pustovnícky život nadchol rehoľníka Andreja-Svorada, ktorému sa oddal aj on sám. Ale je možné aj to, že pre pustovnícky život sa definitívne rozhodol až po návštevách pustovníka Andreja-Svorada na Skalke, isto však len po završení potrebných

skúšok na Zobore a následnom súhlase kláštorného opáta Filipa. Ten musel uznať zmysel pustovníckeho misijného posolania a potrebu spoločnej prítomnosti obidvoch na trvalej kresťanskej misii na trenčianskom Považí.

Ako Andrejovi-Svoradovi tak aj Beňadikovi sa nedá odoprieť dobrovoľné, vedomé a vytrvalé úsilie o dosiahnutie osobnej kresťanskej dokonalosti prostredníctvom vrúcnych modlitieb a meditácií. Svoje snaženie obaja spájali nielen s ťažkou fyzickou prácou a odriekaním. Najmä Beňadikovo pustovnícke poslanie na Skalke treba chápať nielen ako kresťanský duchovný, ale aj ako mimoriadne významný vklad do každodenného života Považanov.

„Kto chce ísť za mnou, nech zaprie sám seba, vezme svoj kríž a nasleduje ma“ (Mt 16, 24). Pustovník Andrej-Svorad na Skalke bol Beňadikovi žiarivým vzorom na duchovnej ceste, Beňadik zostával jeho dôverníkom i tešiteľom v trýzni. Bol prvým a najbližším pomocníkom svojmu benediktínskemu bratovi Andrejovi-Svoradovi v jeho askéze a mystériách, pri namáhavej fyzickej práci, v chorobách i starobe. Modlieval sa a meditoval s ním, spolupracoval s ním vo všetkom, pomáhal mu, dohliadal na neho.

Obaja pustovníci Andrej-Svorad a Beňadik sa stali presvedčivými a príkladnými šíriteľmi myšlienok Svätého písma a praktickej evanjelizácie nielen medzi považským ľudom. Na Skalke spoločne prežili vrcholnú časť benediktínskeho pôsobenia i svojich životov. Natoľko vytrvalo a spoločne, že napokon na jednom mieste – v materskom zoborskom Kláštore sv. Hypolita – boli obaja zasľúžene pochovaní. Starší Andrej-Svorad zomrel po ťažkej chorobe a mladší Beňadik po zavraždení v pustovníckej jaskyni.

Pútnici a mnohí návštevníci Veľkej Skalky vyhľadávajú príťažlivú súčasnú podobu obnovenej kaplnky pri Beňadikovej jaskyni..

Nielen ich bratské spolužitie a duchovné pôsobenie medzi považským ľudom bolo cenné a prítlačivé. Najmä Beňadik priam vyhľadával a nadväzoval kontakty s Považanmi zo širšieho okolia Skalky, rovnako s prechádzajúcimi obchodníkmi a pltníkmi, oddychujúcimi na blízkom brehu Váhu pod Skal-kou, neďaleko záhrad priamo pod ich jaskynným bydlom. Ich pôsobenie malo natoľko význam a zanechávalo taký všestranný odkaz, že spomienky na obidvoch prežívajú po stáročia až do súčasnosti. Praktickejšie založený Beňadik dobre poznal vtedajšie stredné Považie, obyvateľov v osadách a na kopani-ciach, rozumel ich životu a potrebám. Učil ich dokonalejšie obrábať odlesnené stráne a úrodné vážske nivy, siať úrodu z nových a pre roľnícky ľud dovtedy neznámych semien. V *zelniciach* a chotároch okolo usadlostí spoločne vysá-dzali ušľachtiliejšie sorty ovocných stromov a vinných štepov. Beňadik ich pri-nášal z kláštorňých záhrad na Zobore. Ako dôveryhodný a vzdelaný človek bol praktickým radcom starešinov osád a rodov v kopaničiarskych usadlostiach. Bol liečiteľom chorých a zranených, stával sa vzácnym radcom žijúcich gene-rácií v zápasoch s biedou a núdzou. Radil, ako sa môžu ochrániť v zalesnených dolinách počas ozbrojených vpádov a mocenských nepokojov. Skúsený Beňadik zoči-voči neistým časom býval pre Považanov, obchodníkov, dolu Váhu plaviacim sa pltníkom a iným hosťom pustovničského útočiska na Skalke praktickým a spoľahlivým učiteľom.

Benediktínsky kazateľ Beňadik vytrvalo vnášal medzi všetok blízky ľud živé svedectvá kresťanskej náuky. Svojou praktickou evanjelizáciou v reči ľudu vplýval na jeho ducha a získaval jeho myseľ pre Kristovu náuku. Vnímavou povahou a diplomatickými skúsenosťami s nadhľadom sprostredkúval zmier do medziľudských sporov. On sám žiaril čistým príkladom nestrannosti a sily ľudského dobra, súcitu a dôvery, pevnej viery a pokory. Do srdc ľudí vstepoval črty ušľachtilého charakteru a humanity, odvahy a statočnosti, potrebu vrúcnej každodennej kresťanskej modlitby. Učil spolupatričnosti a vzájomnej pomo-ci ako prejavom dôstojných čností kresťanského života. Jeho komunikatívna kresťanská osobnosť a múdre rady do života sú aj pre terajší ľud trenčianskeho okolia trvalo užitočnými. Už súveké i nasledujúce generácie Považanov mali v úcte obidvoch pustovníkov, prijali ich medzi seba ako svojich a za svojich. No predsa len najbližším a v mnohých ohľadoch nasledovania hodným bol Beňadik. Milovali ho ako príklad opravdivého a praktického kresťanského ži-vota. A mnohí ho v úprimnej modlitbe a vytrvalosti vo fyzickej práci vskutku aj nasledovali.

Podľa spisov viacerých autorov po Andrejovi-Svoradovi aj jeho spolubrat Be-ňadik žil v prísnej askéze. Indície nahovárajú, že Beňadikov život po odchode

spolubrata na Zobor tiež pozostával z pôstov a ťažkej fyzickej práce, vrúcnych modlitieb a rozjímania v hodinách oddychu. Spevom žalmov pred jaskyňou sa vraj pretekal s lesnými vtáčkami.

Bol živým príkladom pracovitosti, kajúcnosti, zbožnosti a dobročinnosti. Le-gendárneho Beňadika na Skalke prepadli a zabili zbojníci, ktorých tlupy patrili k obrazu vtedajších nepokojných čias na Považí. Zbýjali v osadách, obchodní-kov, aj pocestných. Možno, kto vie, zbojníci sa nazdávali, že jaskynný pustov-ník Beňadik musí mať ukryté v podzemí nazhrňané poklady. Pri lúpežnom prepade ho zabili a mŕtve telo vhodili do hĺbočiny Váhu. Podľa ústnej tradície jeho telo takmer rok zostalo vo vode neporušené. Vraj na skale nad riekou sedával orol, sledoval dravé vyzy, sumce a jesetery, vytrvalo krúžil nad hĺboči-nou, aby telo zabitého Beňadika ochránil. Tento neobyčajný úkaz nad bralom Malej Skalky si ľudia všimli. Hľadali a našli Beňadika. Z hĺbočiny Váhu vy-zdvihli neporušené jeho mŕtve telo. Preniesli ho najprv do blízkeho Trenčína a odtiaľ do starobylého zoborského kláštora.

Beňadik, pustovník v habite benediktína, po tragickej smrti sa stal pre Pova-žie pamätnou legendou. Vážski pltníci po stáročia uctievali sv. Beňadika ako svojho patróna. Na pltníci priamo pod zalesneným masívom Skalky, aj v jasky-ni na mieste jeho smrti, osádky plť pred plavbou do trenčianskej úžiny blúdi-vého Váhu osobitnou modlitbou prosili sv. Beňadika o pomoc a ochranu. Dia-lo sa tak dovtedy, kým v rokoch pred polovicou 20. storočia pltníctvo na Váhu definitívne nezaniklo.

Ak by sme v súčasnosti hľadali Beňadikove zásluhy a plody jeho života, spo-zorujeme, že prinajmenšom stredné Považie na blízkom i vzdialenejšom okolí Skalky kráčalo a ide v Beňadikových šlapajach. Nielen v legendárnych, ale du-chovných, kultúrnych i materiálnych. Stačí vnímavo pobudnúť medzi starou-sadlíkmi v tomto kraji a čo bystrejší pobaďajú odkazy príbehu Beňadika i jeho odkazu.

Beňadik s jeho rehoľným bratom Andejom-Svoradom zanechal nezmazateľné stopy. Sú vpletené do všeobecnej kultúrnej, predovšetkým duchovnej, sloves-nej i materiálnej pamäti ľudí stredného Považia. Samotná Skalka pri Trenčíne je tisíc rokov pamätným miestom úcty k obidvom prvým benediktínom-pus-tovníkom. Kým biskupská Nitra si za svojho patróna vyvolila pamiatku a od-kaz mučeníka sv. Andreja-Svorada, dominujúci primát a patronát nad pútnic-kou Skalkou a trenčianskym okolím patrí sv. Beňadikovi.

Obaja boli už o niekoľko desaťročí po smrti „vzdvihnutí na oltár“ v nitrianskom chráme sv. Emeráma a slávnostne svätorečení pápežom dňa 17. júla 1083. Ich kanonizáciu vykonal pápež Gregor VII., bojovník za očistu katolíckej cirkvi v 11. storočí a predstaviteľ jej mravnej a náboženskej obrody. Andrej-Svorad a Beňadik sa stali prvými uhorskými Slovenmi a Uhrami vôbec, ktorých rímsky pápež vyhlásil za svätých. Obaja pustovníci – misionári, kazatelia a učitelia ľudu svojim pôsobením prispeli ku kontinuite vývoja slovenského národa na strednom Považí. Zakrátko ich nasledovali svätorečené kniežatá rodiaceho sa Uhorska – sv. Štefan a jeho syn sv. Imrich.

Pamiatku svätcov Andreja-Svorada a Beňadika pomáhali udržiavať viaceré obdobia duchovného a hospodárskeho rozkvetu skalského opátstva benediktínov a jezuitov. Ich pamiatka prežila aj obdobia úpadku opátstva. V novších časoch oceňujeme starostlivosť nitrianskych biskupov, vytrvalú súčinnosť a obetavú spoluprácu zahraničných Slovákov i našich kňazských i laických osobností s obyvateľmi Trenčína a okolia Skalky. Ich pričinením pamiatka pútnickej Malej a Veľkej Skalky prekonala aj etapy, keď akoby strácala význam, keď akoby ani nebola. A nečasom napriek ona predsa vždy ožívala a žije.

ČO PÍŠU O NÁS SLOVANOCH A SLOVÁKOCH HLADAČI SPOMEDZI JAZYKOVEDCOV

Už stredovekí kronikári napríklad Pulkava a Strykowski ale i novovekí i súčasní slavisti J. Dobrovský, P. J. Šafárik, R. Jakobson, J. Stanislav, O. N. Trubačov, Š. Ondruš a iní) objavujú vzácné historické skutočnosti, ktoré dokážu vyčítať z minulosti nášho slovenského jazyka. Vďaka ich bádaniu sa dozvedáme mnohé o našich predkoch.

Pričinením jazykovedcov bezpečne vieme, že meno *Slovan* je odvodené od *slova*. A tiež vieme, že kmene našich praslovanských *Slovānov-Sloviēninov* (ľudí so staroslovanským, resp. staroslovenským jazykom), kmene *Sklavenoi* (po grécky) i *Sclavi* (po latinsky) žili v priestore karpatského oblúka nad Dunajom, teda aj na poriečí Váhu (*Sloveni-Važāne-Važane*) už v časoch prítomnosti Keltov, ale aj vo všetkých časoch po Keltoch. A tak isto od jazykovedcov sa dozvedáme, že reč pustovníka Andrej-Svorada, rodáka z Poľan (z Polskej) bola nárečovo najbližšia vtedajším Považanom a že Beňadik *Važan* (*Vážsky, Považan*), syn otca *Slovena-Slovāna-Slovana* a matky *Slovenky* hovoril s Považanmi na Skalku a okolí Trenčína materinskou rečou, a teda bol *Slovenom*..., a po matke vlastne *Slovákom*.

NAJSTARŠIE DONÁCIE

Listina nitrianskeho biskupa Jakuba I., rok 1224

„My, Jakub z Božej milosti biskup nitriansky a kapitula nitrianska, všetkých ľudí, ku ktorým sa táto listina dostane, pozdravujeme a udeľujeme im požehnanie v mene Pána. Dávame spolu na vedomie Vašej láskavosti, že k úcte všemohúceho Boha a sv. Beňadika, mučeníka, pri jaskyni, ktorá sa všeobecne menuje Skalka, so schválením svojich bratov a kapituly, chceme založiť opátstvo podľa pravidiel sv. Benedikta, kde až podnes rozoznať vyliatu krv tohto mučeníka, kde sa i teraz uctieva tento mučeník. K výžive týchto bratov, konajúcich v tom kostole služby Božie, dali a darovali sme večným právom a nezmeniteľne – neponechajúc sebe nijaké vlastnícke právo, ale oddávajúc svoje práva všetky na večné časy tomu kostolu – svoje dediny Uyozd a Pekko, ležiace v župe Trenčianskej, ktoré kedysi patrili Mogosovi, ktoré sme čiastočne zakúpili pre tento chrám vlastnými peniazmi a tak tvoria dedičný jeho majetok. Tiež majer, ktorý je majetkom nitrianskeho chrámu a menuje sa Skalkou, dávame a darujeme večným právom na opravu toho kostola a k spaseniu duše našej a našich rodičov. Aby táto nami darovaná základina ostala v platnosti, aby dôrazne bola daná na známosť všetkým jednotlivcom, potvrdzujeme ju svojou pečaťou i kapituly nitrianskej. V Nitre od nar. Pána roku 1224.“

Listina uhorského kráľa Bela IV., rok 1238

„Belo, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmácie, Chorvátska, Rašky, Srbska, Haliče a Vladimírska. Všetkým v Krista veriacim, ktorí nahliadnu do tejto listiny. Pozdrav v Spasiteľovi všetkých. Touto listinou chceme oznámiť všetkým tak prítomným ako aj budúcim, že sme sa zastavili na mieste, ktoré sa volá Skala (Sckala) v Trenčianskom komitáte, kde svätý Benedikt mučeník viedol Bohu pustovnícky život, videli sme bratov tohto miesta, ako tu zotrávajú v Božej službe, pričom trpia veľkú núdzu a nedostatok. Preto pohnutí na duchu citom milosrdenstva chcejúc im pomôcť v ich chudobe, aby podporení časnými dobrodeniami sa mohli venovať Božiemu rozjímaniu. Polovica istej zeme menom Hoste (Gezte), patriacej Trenčianskemu hradu, ktorá bola rozdelená istými hranicami a jedna časť patrí trenčianskym hradčanom z osady Borčice (Bork) a druhá časť bola pridele- ná hosťom tohto hradu z osady Hoste, túto časť, ktorá bola určená spomenutým

hostom, dali sme často spomínaným bratom zo Skaly do vlastníctva v takých hraniciach, v ktorých bola oddelená a prv uvedeným hostom pridelená. Aby si teda dobrodenie tohto nášho daru v priebehu časov zachovalo silu večnej stálosti, prítomnú listinu sme prikázali upevniť silou našej dvojstrannej pečate. Dané v roku milosti tisícého dvestého tridsiateho ôsmeho, na deviate júlové kalendy, v treťom roku nášho kralovania.“

(Preklady z latinčiny sú podľa PhDr. Mareka Ďurča, PhD., 2012.)

Poznámka k textu darovacej listiny uhorského kráľa Bela IV.: Podľa mienky viacerých historikov v listine ide o prvú písomnú zmienku o bývalej (do roku 1985 samostatnej) obci Opatová nad Váhom (stredovekej Gezte/Hoste, ktorej počiatky spadajú do obdobia pred osídľovaním kráľovského územia Trenčianskeho hradu novými osadníkmi – hospites/hostia). Dedina od prvej polovice 13. stor. do zrušenia rehole jezuitov bola jednou z hospodársky najvýznamnejších, patriacich opátstvu na Skalke.

Pohľad z Veľkej Skalky na historickú obec Opatová nad Váhom (teraz už súčasť Trenčína), ktorá po donácii Bela IV. tvorila významnú súčasť opátstva benediktínov a jezuitov na Skalke.

ZÁZRAKY NA SKALKE

V stredovekej legende, ktorú zapísal biskup Maurus, spomínajú sa dva zázraky priamo na Skalke, spojené s menami Andreja-Svorada a Beňadika:

OSUDY ZBOJNÍKA A ZLOČINCA

Raz zbojníci, ktorých tlupy obývali horské samoty, pobili sa tak, až jedného ťažko zranili. Keď zbojníci zistili, že zranený už nedýcha, odniesli ho do jaskyne na Skalke, kde kedysi žili pustovníci a chceli ho tam pochovať. On sa však odrazu prebral a začal vstávať. Ostatní sa zľakli a utekali preč. Zbojník ich volal naspäť a hovoril, že ho Svorad vzkriesil k životu. Zbojník z jaskyne už neodišiel, ale dožil tam ako pustovník.

Druhý zázrak sa stal v Nitre. Obesili tam jedného zločinca, ktorý bol zázračne vyslobodený od smrti a sám potom zašiel za opátom Filipom, aby mu porozprával, čo sa stalo. Keď bol odsúdený, vyzýval totiž meno pustovníka Andreja a keď ho už dvíhali na šibenicu, on, Andrej, ho svojimi rukami pridržal. Keď sa všetci okolostojaci vrátili od šibenice domov v domnienke, že zločinec je mŕtv, Andrej ho odviazal a prepustil.

Trenčiansky historik a spisovateľ páter Jozef Branecký zapísal do svojho historického románu Fráter Johanes udalosti z písomných svedectiev jezuitov. Sú to príbehy zázrakov, ktoré sa stali na Malej a Veľkej Skalke:

ZÁZRAČNÁ ZÁCHRANA PÚTNÍKOV

Udalosť sa stala 17. júla 1664. Slnko pražilo od rána. Dusno a horúčava obťažovali kroky a dych putujúcich. Pútnici práve dosiahli vrchol cesty pri kostolíku Panny Márie na Malej Skalke, keď zbadali čierne mračná na obzore. Dusno silnelo, miernil ho len vzráňajúci sa vetrík.

Kým pútnici došli ku kláštoru Veľkej Skalky, obloha už bola zatiahnutá pochmúrnymi mračnami. Kde-tu sa zablslo a silný hrmot bleskov sa odrážal od skál do považského údolia. Začínalo pršať a každý sa snažil, aby našiel nejaký úkryt pred búrkou a dažďom.

Kňazi, hradní páni, ich sprievod a niektorí Trenčania naplnili kaplnku. Iní sa ukryli v jaskyni, v chodbách kláštora a na 180-tich krytých schodoch, ktoré viedli od cesty ku kláštornej bráne. Spustil sa ohromný lejak. Sprevádzalo ho strašidelné hromobitie, ktoré znásobovala ozvena tunajších vrchov a skál.

Dážď neustával a páter rektor jezuitov chcel začať kázeň v kaplnke. Sotva vystúpil na malú kazateľnicu a prežehnal sa, udrel do kostolíka blesk. Zasiahol hlavný oltár, na ktorom bola prichystaná omšová kniha, ozdobená tromi zlatými sponkami, taktiež antependium, okrášlené striebornými výšivkami a zlatými strapcami, aj šesť strieborných svietnikov. Všetky tieto ozdoby zmizli v okamihu, bleskom opálené svietniky popadali na zem. Avšak pozlátené ciborium, skrývajúce sväté telo Krista Pána, na veľký údiv prítomných pútnikov zostalo neporušené.

Blesk obletel múry a chór naplnený ľuďmi. Vyrútil sa s lomozom a rachotom von cez otvorené okno. Udrel do stromu, roztrieskal ho na kusy, ale nikomu z ľudí sa nič nestalo. Len akoby všetci skameneli od ľaku a strachu.

Prvý sa spamätal kazateľ-rektor a na kolenách ďakoval Pánu Bohu a svätcom Andrejovi a Beňadikovi za ochranu, ktorú ľuďom v takej chvíli poskytl. Ani oko nezostalo suché a spontánne vybuchil cit vďačnosti. Ľudia sa vrhli na kolená a ďakovali Pánu Bohu za zázračnú ochranu. Božkávali biele múry kaplnky, popálené obrazy, oltár, dvíhali zopäté ruky a vzdávali vďaku za milosrdenstvo nebies.

PATRÓNKA S MEČOM V RUKE

Gróf Juraj Turzo bol náruživým chovateľom plnokrvných koní. Najväčšiu radosť z nich mal vtedy, keď mohol poháňať štvorzáprah koní bielych ako sneh. Nie raz grófa pri tom sprevádzala jeho manželka.

Jedného dňa kone vybehli od Trenčína do kopca na Malej Skalke akoby sa ani zeme nedotýkali. Leteli k najvyššiemu bodu, kde sa cesta skrúca k Veľkej Skalke. Tam kone vybočili z cesty a hnali sa priamo k ukrutnej priepasti nad riekou. Juraj Turzo sa zúfalo usiloval kone odvrátiť alebo zastaviť, ale márne. V poslednej chvíli Jurajova manželka zvolala: Svätá Dorota, zachráň nás!

A hľa, z nebies zostúpila patrónka s mečom v ruke a zastavila kone na okraji priepasti. Keď Juraj Turzo zavrátil kone na cestu, nebeská ochrankyňa zmizla.

Z vďačnosti za zázračnú záchranu obaja Turzovci prisľúbili, že ešte v tom roku tam postavia kaplnku na uctenie svätej Doroty. Pravdepodobne ju postavili

na mieste zrúcaniny prvej kaplnky na Malej Skalke, už v 12. storočí zasvätenej sv. Beňadikovi. Kaplnku sv. Doroty potom spravovali skalskí opáti a nitrianski biskupi, neskôr jezuiti, ktorí v polovici 18. storočia kaplnku prestavali, obohatili dvomi vežami a zasvätili Panne Márii.

ZÁZRAČNÉ UZDRAVENIE SYNA

Považie oddávna bývalo akoby kvitnúcou mariánskou záhradou. K tradíciám Malej Skalky patrili i každoročné slávnosti svätenia kvetov s hojnou účasťou panien a mládencov zo širokého okolia.

S radosťou oslavovali svoju lásku k Panne Márii. Svätenou vodou pokropené najkrajšie kvety položili pred obraz Panny a z ostatných dievčatá uplietli vence na ozdobu hláv a mládenci si rozmarínom prizdobili klobúky alebo kabáty. Vence a rozmarín priniesli domov, aby prizdobili obraz Matky Božej. Pod obrazom visievala olejová lampička, ktorú rozsviecovali každú sobotu večer a pred mariánskymi sviatkami.

Raz, keď sa už končil obrad svätenia kvietkov, upútala pozornosť kňaza a prítomnej mládeže zvláštna udalosť. Medzi ľuďmi si razil cestu muž, ktorého mnohí poznali. Veď patrila k najlepším sedliackym rodinám v blízkom Orechovom. Volal sa Štefan Boleráz. Raziac si cestu prosil stojacich, aby ho spolu s rodinou pustili do kostolíka prv, než umrie jeho malý ťažko chorý syn, ktorého matka niesla na rukách. Bol to ich najmladší a dlho nezdravý chlapec.

Rodičia vynaložili veľa peňazí na jeho liečenie, ale márne, nebolo mu pomoci. So zlomeným srdcom, ale odovzdaní do Božej vôle, očakávali smrť synčeka. Keď zrána počuli spev pútnikov idúcich na Malú Skalku k Panne Márii, matka povedala otcovi zomierajúceho chlapca: – Obetujme syna na Skalke Panne Márii. Uvidíš, uzdraví ho! – Poďme, odpovedal. – Pomodlíme sa a nekonečná láska Panny mu azda vráti zdravie.

Aj ostatné deti Bolerázovcov si obliekli sviatočné šaty. Rodičia zabalili umierajúceho syna do vlniaka a pohli sa za procesiou. Posviacka kvietkov sa už končila, keď došli aj oni. Vošli do kostolíka, vyspovedali sa všetci a po svätom prijímaní zostali kľačať pred oltárom, aby sa modlili za uzdravenie syna a brata. Matka predriekala modlitbu a deti opakovali po nej: – Panna Mária, Matička Božia, pozri na nás ubiedených, žiaľom umorených a uzdrav nám nášho syna a brata...

Modlitbu opakovali trikrát a Panna Mária ich vyslyšala. Chorý chlapec, už takmer bez života, pri prvom Zdravase sa pohol a ťažko vzdychol. Pri druhom

otvoril oči a rozprestrel ruky. Pri trefom vstal na rukách svojej matky, objal ju a prehovoril: – Ona bola pekná! – Kto, syn môj?, pýtala sa rozradostnená matka. – Tá pani, ktorá prišla ku mne. Najprv mi pohladila hlavu, potom oči, ruky a nohy. Povedala mi: – Vstaň! A vidíte, vstal som!

Zázračne vyzdravený syn pozdvihol oči na oltárny obraz a zavolať: – Tam je tá pani! Vidíte, aj ona má biele rúcho a svetlý pás.

Ľudia, ktorí sa toho stali svedkami, od radosti plakali. Nenašiel sa nikto z nich, ktorý by zaprel tento zázrak.

Spomenutý historik a spisovateľ páter Jozef Branecký vo svojom literárnom diele Skalka zaznamenal aj ďalšie zázračné udalosti, ktoré sa tu stali počas viac ako storočnej prítomnosti opátov z rádu jezuitov v Trenčíne. Aspoň jednu citujem v skrátenej podobe:

POLNOČNÁ OMŠA SV. BEŇADIKA

Tak utiereň r. 1653. Polnočná omša sa konala v kaplnke jezuitov na Trenčianskom hrade – kostol ešte nebol postavený. Hneď na začiatku sv. omše, ktorú slúžil rektor jezuitov František Lippay, z okien hradnej kaplnky bolo dobre vidieť kostolík na Skalke, ktorý žiaril, akoby stál v plameňoch. Podľa opisu vtedajšieho jezuitu ľudia z kaplnky videli, ako okolo kostolíka chodili postavy s horiacimi faklami, akoby sa schádzali a rozchádzali a podľa toho sa menila sila osvetlenia. Z kostolíka vychádzala silná žiara.

Tento divný zjav trval vyše hodiny. Po skončení sv. omše prvá otázka pána hradu bola k pánu rektorovi, či aj na Skalke slúžia polnočnú omšu a akým spôsobom tak nádherne osvetlili kostolík. Odpoveď rektora, že tam nikoho niet, prekvapila všetkých. „Svedkovia tejto zázračnej udalosti – píše jezuita – boli na hrade v kaplnke prítomní, všetci mysleli, že aj na Skalke slávime utiereň ako v meste a na hrade.“

Aby sa o skutočnosti presvedčili, nasledujúci deň išli sa tam pozrieť a na snehu, ešte pred včerajším večerom napadanom, nenašli ľudských šlapají. Ľudia potom dlho rozprávali, že sv. Beňadik tam slúžil polnočnú omšu v sprievode anjelov a v nebesiach oslávených Slovákov, nesúcich fakle.

ETUDY A GLOSÝ

OTIČE NAŠI IŽE JESI ...

modlitba z našich najstaršia a najkresťanskejšia, v staroslovenskej reči ľudí na Považí, prežila vierožvestcov Cyrila a Metoda, veľkomoravské kniežatá i uhorských kráľov. Otčenáš pretrval, prežil všetky generácie našich predkov. V staroslovenskej i slovenskej podobe bol a zostal v nás napriek všetkým dejom a premenám stáročí.

Prežil v mysliach potomkov Nitavy všetky strategické intrigy a záujmy, nezhylnul v náporoch ničivých vojen, hladomorov a epidémií. Prežil kniežatá i kráľov, časy ich slávy, aj zániku, stáročia latinčiny, maďarizáciu, aj obdobie ateizmu Zachoval sa po viac ako tisícročie, žije v národe.

Staroslovanský *Otiče naši ...*, kultivoval sa živou rečou Gorazdových žiakov, neupadal do zabudnutia v kláštornej Zobore, ani na širom okolí strmej Skalke v hlasoch pustovníkov Andreja a Beňadika, prežil aj vďaka nasledujúcim generáciám misionárov benediktínov a jezuitov. Žil v každodenných prosbách ľudu v dňoch všedných i sviatočných.

PO PÁDE VEĽKEJ MORAVY

Kresťanstvo v chaose zápasov o spolužitie Slovanov a Maďarov sa ukázalo najistejším spojivom. Nitrianske kniežatstvo a biskupstvo s kláštorňým Zoborom boli na počiatku budúcnosti Slovanov v podmienkach Uhorska. Štefanovi, prvému uhorskému kráľovi s dedičnou korunou z rúk pápeža sa podarilo nastoliť súžitie pokresťančených Maďarov so Slovanmi pod oblúkom Karpát. Po ňom nastupujúci vládcovia vpísali do budúcnosti Uhorska cestu, ktorá v novoveku viedla k formovaniu samostatných národov.

„Začiatky našich národných dejín sú zahalené v hustej hmle,“ napísal historik Vladimír Turčan v eseji o Pribinovi a Svätoplukovi. Historik Pavel Dvořák v diele Stopy dávnej minulosti rešpektuje, že spolužitie starobylej Nitavy a rodiaceho sa Uhorska sa stalo „na základe kresťanských myšlienok a učenia, ktoré vtedy zjednotilo Európu a budúce Slovensko urobilo jej súčasťou.“ Zobor s kláštorom sv. Hypolita daroval katolíckej cirkvi a do vienka uhorského štátu s nitrianskou líniou arpádovských kniežat zvlášť cenný podarúnek – „dve ruže do kytice svätých“. Takto ocenil Prof. J. Hodál v diele *Kresťanské ráno Slovenska*

Ruiny starobylej Veľkej Skalky ožívajú každoročne návštevami tisícok pútnikov nielen zo Slovenska.

a jeho medzinárodný význam posolstvo uhorských a staroslovanských svätých pustovníkov Andreja a Beňadika.

Benediktínov Andreja-Svorada a Beňadika z čias opáta Filipa na Zobore vskutku nemožno vynechať z účasti na oných premenách. Na česko-uhorsko-poľskom rozhraní zanechali tisícročnú stopu, ktorá je v nás Slovákoch zreteľná. Benediktíni prispeli k perspektívnej profilácii *Slovyenynov* a *Slovyenynyek* na ceste k svojbytnému národu. Už v rokoch pôsobenia na Skalke boli priam svätými mužmi v očiach a myšliach považského ľudu. Takto ich vnímali aj pltníci z Liptova, Kysúc a Oravy, takými boli pre karavány obchodníkov na cestách Považím. Cnostní a životu otvorení Andrej-Svorad a Beňadik boli vzormi ducha, modlitby i praktického života. V našich génoch, v tejto zázračnej pamäti, takými zostávajú.

SILOČIARY MOCENSKÝCH POHYBOV

Pre nás Slovákov najstarším písomným dokladom stredovekej vzdelanosti a literárneho umenia, je po latinsky spísaná legenda o Andrejovi-Svoradovi a Be-

Majestátna stena v centrálnych priestoroch niekdajšieho stredovekého kláštora trenčianskych jezuitov.

ňadikovi. Budúcim vládarom i generáciám ľudu Uhorska ju odkázal z kláštornej Panónskej hory (Panonhalma) vzdelanec s rehoľným menom Maurus, súčasník obidvoch prvých pustovníkov na Skalke. Jeho *Vita sanctorum Zoeradi - Andree confessoris et Benedicti Martyris eremitarum* je rovnako slovenská ako maďarská. Dedičmi legendy sú obidva národy.

Najstaršia legenda je trvalým kultúrnym dedičstvom a duchovným posolstvom. A to bez ohľadu na premeny siločiar európskych mocenských a politických pohybov. Pretrváva aj genius loci pútnickej Skalky pri Trenčíne. Od čias Andreja a Beňadika prežila všakové obdobia, časy kruté i sladké. Žije najmä v nás Slovákoch. Ajhľa, veď miesta považskej Malej a Veľkej Skalky sa vždy pozviechali z ruín, vytrvali v službe človeku, najmä v službe ľuďom-pútnikom!

MODLI SA A PRACUJ

Stáročia pred Andrejom-Svoradom a Beňadikom si takúto životodarnú a hybnú múdrosť osvojil a uplatňoval sv. Benedikt z Nursie. V časoch pôsobenia prvých pustovníkov na Skalke, ani v novších, tento presvedčivý benediktínsky

ideál nikdy nepotreboval niest' znamienko výkričníka. Aj bez neho oslovil našich predkov, bez príkazu prihovára sa aj nám. Slobodné rozhodnutie samo zaväzuje i povzbudzuje. V mysliach ľudí na trenčianskom Považí – no nielen tu – je dosiaľ citeľný odkaz obidvoch svätcov aj v podobe múdrej reči: „*Bez práce nie sú koláče!*“

Príklady benediktínskych ideí a vytrvalosti, viery a zmysluplnej práce, pomáhali dôstojne prežiť obdobia biedy, chorôb, nešťastí, ľudských trápení a všakových skúšok, hojiť osudové rany. Odkaz Andreja-Svorada a Beňadika zostava napórúdzi aj našim detným deťom. Veď svedomitá práca v súlade s prírodou a pokore k životu, práca s úctou k človeku, zvieratu, voči pôde, vode, vzduchu a či aj neživému kameňu, len taká je zárukou života dobrodením pre rodinu. Iba taká je súčasťou zmyslu jestvovania, čnosťou, aj šťastím i dôstojnosťou človeka, blíži mňa ku tebe a teba so mnou. Ajhľa, také podoby *ora et labora* nás objímajú...

PRVÍ PUSTOVNÍCI A MY

„*Neboli veľkí vedci, myslitelia, literáti, ale rehoľníci, ktorých celý život bol preniknutý láskou k Bohu a blížnemu, bol inšpirovaný evanjeliou chudobou, pokorou a poslušnosťou, vierou, nádejou a láskou,*“ napísal o pustovníkoch na Skalkе súčasník Mons. Jozef Kráľ, titulárny opát skalský. Andrej-Svorad a Beňadik neboli vedcami, výnimočnými mysliteľmi ani literátmi, no predsa preslávili sa v dejinách Slovenska.

Túžili byť ľudu nablízku, byť užitočnými. Ponúkali pevný záchytný bod. Vpísali dedičný odkaz pre nás, ktorý zhrnul Mons. J. Kráľ: „*Nie nenávisť, podozrievanie a závisť, ale láska, znášanlivosť a dobrota, preniknuté duchom evanjelia, sú piliermi bratského spolunažívania a základom i predpokladom duchovného a hmotného dobra.*“

Keď sa Ján Chryzostom kardinál Korec pred pár rokmi zamýšľal nad odkazom benediktínov, vyjadril sa jednoznačne: „*Kľúčovali lesy, začali obrábať pôdu a učili poľnohospodárstvu, záhradníctvu a remeslám miestnych obyvateľov všade, kam sa rozšírili. Stali sa požehnaním národov, vzácnymi vzdelancami a šíritelmi civilizácie. To všetko v pravom čase núdze cirkvi i národov. Stali sa požehnaním aj pre naše Slovensko...*“

Sme, dedičmi minulosti a kresťanského odkazu Andreja-Svorada a Beňadika. Ich nevšedná misia na Považí pred tisíc rokmi nebola dlhá, a predsa stali sa nadčasovými oporami.

PONORIŤ SA, ALE NEUTOPIŤ

Taká je ľudská skúsenosť z rieky vývoja a znalosti behu dejín. Nedávno ktorýsi z našich skúsených historikov výstižne napísal, že história nie je malou násobilkou. Veru, nie je, pritakávam, hoci inokedy nie vždy s ním súhlasím. Aj s iným historikom súhlasím len opatrne, dosť často od jeho vývodov dokonca bočím, akokoľvek sa opiera o litery listín, alebo o brilantne zlepený archeologický nález. Tak pochybujem aj o úvahách ďalšieho, podľa ktorého pustovník Andrej-Svorad bol „špiónom“ v službách poľského kráľovstva, podľa iného aj s Beňadikom boli agentmi Arpádovcom. O podobných „za vlasy pritiahnutých“ fabuláciách nie som akosi presvedčený.

Slovenský národ ako historický národ bez štátu mal svoju kultúru zakorenenú v duchovnej kultúre kresťanskej
Emília Hrabovcová, historička

Nášťastie sa vždy našli ľudia, ktorých srdcia bili pre Skalku a vďaka nim sa aspoň niečo z nej zachovalo a zveladilo.
Katarína Darvašová, sprievodkyňa turistov na Skalkе

Vždy na pokrok kresťanskej civilizácie tlačili zlé pudy zvrhlej povahy a neprestávajú sa pokroku stavať do cesty.
Robert Schuman, otec súčasnej zjednotenej Európy

Slovensko má veľkú úlohu pri budovaní Európy tretieho tisícročia. Dobré si to uvedomte. Je povolané ponúknuť svoj veľmi významný príspevok k pravému pokroku európskeho kontinentu svojimi tradíciami...

Pápež Ján Pavol II.

Kláštorný komplex Skalky predstavuje hodnotu v kultúrnych dejinách i v súčasnosti. Je nielen nositeľom fenoménu označovaného ako genius loci (duch miesta), ale tvorí aj integrálnu súčasť prostredia kultúrnej krajiny.
Daniela Nipčová, archeologička a historička

Ora et labora. Most, ktorý preklenul hranice storočí... Misia obnovujúca dobro evanjelia i dobro slovenskej kultúry. Kultúry národa, ktorý už vtedy prispieval svojou hrivnou do kultúrnhou bohatstva Európy.

Z preambuly združenia Ora et Ars

KRÁTKE KALENDÁRIUM MALEJ A VEĽKEJ SKALKY

Roky 480 – 547 n. l. – obdobie života sv. Benedikta z Nursie, autora rehoľných benediktínskych pravidiel, zakladateľa rádu mníchov kláštorného typu. Benediktínske kláštory v duchu pravidla Ora et labora (Modli sa a pracuj) boli oázami pokoja, práce, poriadku a bezpečnosti. Cieľom benediktínov bolo dosiahnutie vyššej úrovne života obyvateľov nielen v náboženskej oblasti. Prepisovali a ilustrovali rukopisy, vynikali pri kultivovaní pôdy a zveľaďovaní poľnohospodárstva, pričínili sa o rozvoj staviteľstva, rybníkárstva, vytyčovanie a údržbu ciest, starostlivosť o chorých, rozvíjali liečiteľstvo a vzdelanosť.

Okolo roku 800 – narodil sa Pribina (zomrel r. 861), prvý známy vládca Nitrianskeho kniežatstva, zakladateľ kresťanskej tradície na území kniežatstva. Na Nitrianskom hrade dal postaviť kostol (828–830) sv. Emeráma, najstarší kresťanský kostol v stredovýchodnej Európe, v ňom boli uložené ostatky Andreja-Svorada a Beňadika.

V období rokov 850 - 880 – na Zobore vznikol benediktínsky Kláštor sv. Hypolita, prvý kláštor na území Slovenska. Začiatkom 11. storočia sa v ňom na pustovnícky život pripravovali mnísi **Andrej-Svorad a Beňadik**, v júli 1953 areál prevzal štát, v súčasnosti je tam Nemocnica sv. Svorada.

Rok 907 – po porážke veľkomoravských a bavorských vojsk v bitke s Maďarmi pri Bratislave a následnom rozpade Veľkej Moravy zostalo územie považskej Nitavy otvorené nájazdom spoza Dunaja. Dôsledky: Mnohí obyvatelia boli povrazení, kostoly spálené, vplyv nitrianskeho biskupstva upadal.

10. august 955 – Nemecký kráľ Otto I. porazil výbojné vojsko pohanských maďarských kmeňov, tie sa definitívne usadili v Panónii a po vzore Slovenov obrábali pôdu a osvojili si remeslá. Vodcovia maďarských kmeňov prijímali kresťanstvo, ktoré pomohlo pri ich zjednocovaní a zakladaní uhorského štátu.

Rok 973 – zakladajúca listina pražského biskupstva spomína Provinciu Wagh, patriacu ku Krakovu, neskôr do roku 999 patriacu českému kniežatu Boleslavovi II. Potom až do roku 1025 táto provincia po Ostrihom, Eger a riekou Tisa patrila poľskému Boleslavovi Ryšavému a Boleslavovi Chrabrému, po ktorého

smrti provinciu obsadil uhorský kráľ Štefan. Územia severného a stredného Považia po úžinu Váhu medzi trenčianskym hradiskom a protiľahlou Skalou dlhodobo patrili do sféry záujmov českého, poľského a uhorského kráľovstva.

Rok približne 980 – narodil sa **Andrej-Svorad**. Okolo roku 1002 prišiel do kláštora na Zobore. Po príprave v duchu kresťanských mysticko-asketických zásad benediktínov východného rítu so súhlasom zoborského opáta Filipa odišiel na Skalku pri Trenčíne.

Okolo roku 1000 – Štefan I. sa stal vládcom Uhorska s dedičným kráľovským titulom (1000 – 1038), odovzdal vzťahujúce sa Uhorsko (ešte bez Nitrianskeho údelného kniežatstva, ktoré bolo pod poľskou mocenskou ochranou) do patronátnej ochrany rímskeho pápeža, začal uplatňovať latinčinu ako úradný jazyk. Založil Ostrihomské arcibiskupstvo, ktorého diecéznym územím sa stala aj dovtedajšie Nirianske kniežatstvo - Nitrava.

Rok pravdepodobne 1001 – narodil sa Maurus, odchovanec zoborského Kláštora sv. Hypolita, opát benediktínskeho kláštora sv. Martina na Panónskej hore, autor legendy *Vita sanctorum heremitarum Zoeardi confessoris et Benedicti martyris*, v ktorej udalosti sa odohrávali v období rokov 997–1038.

V rokoch asi 1020–1034 sa stali legendárne udalosti v životoch pustovníkov **Andreja-Svorada a Beňadika** na Skalke, ktoré zaznamenal biskup Maurus v najstaršej uhorskej legende.

Rok 1029 – kráľovi Štefanovi I. sa podarilo vymaniť Nitrianske kniežatstvo spod poľského vplyvu a pripojiť ho k Uhorsku. Začlenením tohto údelného kniežatstva (údel bol pozostatkom z veľkomoravského obdobia, zahŕňal väčšinu dnešného územia Slovenska aj s časťou dnešného severného Maďarska) do uhorského štátu tiež ostatné časti priestoru terajšieho Slovenska boli čoskoro dohodami, niektoré násilím pričlenené k Uhorsku

Rok 1030 – vojská výbojného kniežata Ľudislava a nemeckého cisára Konráda II. neúspešne napadli Uhorsko, spustošili územia od rieky Moravy až po Nitru a Ostrihom.

Rok pravdepodobne 1032 – na Zobore zomrel ťažko chorý pustovník **Andrej-Svorad**.

Roky približne 1034 –1037 – v období nástupníckych nepokojov v krajine

zahynul na Skalke pustovník **Beňadik**, spolubrat **Andreja-Svorada**, predtým posol a informátor benediktínskych kláštorov na Zobore a Panónskej hore. Pravdepodobne pochádzal z Považia, stal sa prvým slovenským svätcom.

Rok 1064 – biskup Maurus daroval nitrianskemu kniežatu a neskoršiemu kráľovi Gejzovi I. (1074 – 1077) časť reťaze pustovníka **Andreja-Svorada**, Gejza požiadal biskupa o spísanie pamiatky obidvoch prvých pustovníkov na Skalke,

Roky 1064 – 1070 – obdobie vzniku Maurusovej legendy Vita sanctorum... (Život svätých pustovníkov Svorada a Beňadika).

17. júl 1083 – pápež Gregor VII. vyhlásil Slovenov **Andreja-Svorada a Beňadika** za svätých. Boli prvými v Uhorsku, až o mesiac neskôr bol svätorečený nebohý kráľ Štefan I. a v novembri jeho syn kráľovič Imrich. Ich kult významne prispieval k upevneniu kresťanského uhorského štátu. Skalka sa stáva pútnickým miestom, najstarším na území Uhorska a dnešného Slovenska.

Rok 1086 – listina pražského biskupstva ešte spomína cirkevnú provinciu Vagh na strednom Považí, avšak už koncom 11. storočia provinciu opäť pokrýlo nitrianske biskupstvo a územno-správna Trenčianska kráľovská župa.

Rok 1111 – vznikla najstaršia zo známych Zoborských listín, v ktorej overením odpise z roku 1414 sa spomína kaplnka **sv. Svorada** na území Trenčína. Mohol to byť sakrálny objekt v blízkej Opatovskej doline v priestore osídlenia *possesio Hrako*. Historik J. Kútnik-Šmálov ruiny tohto sakrálneho objektu lokalizuje ako kaplnku **sv. Svorada**, predchodcu terajšieho farského kostola v Opatovej. Aj podľa trenčianskeho historika M. Šišmiša: „...vznik tohto kostola či kaplnky (v Opatovskej doline) môžeme azda dať do súvislosti s pôsobením benediktínskych mníchov v neďalekej Skalke“.

Rok pravdepodobne **1200** – na Skalke obnovili pôsobenie benediktínski mnísi. Ich misia sa skončila až po 300 rokoch, keď osud benediktínov spečatili vojaci cisára Ferdinanda Habsburgského, dobyli Trenčín a „po rozohnaní mníchov majetok opátstva obrátili ... na žold vojska“.

Roky 1220 –1224 – prvé písomné zmienky o **Beňadikovej jaskyni**, prvom pútnickom mieste na území Slovenska.

Rok 1224 – nitriansky biskup Jakub I. vydal zakladaciu listinu opátstva na Skalke, pri jaskyni dal postaviť kaplnku **sv. Beňadika** s vchodom do jaskyne, kláš-

tor sa stal oporou kresťanstva na Považí a duchovným centrom obyvateľov, bol ohniskom evanjelizácie, pre stredné Považie predstavoval dar duchovného, morálneho, vzdelanostného, ale i hospodárskeho a kultúrneho rozmachu.

23. jún 1238 – v benediktínskom kláštore na Skalke sa zastavil uhorský kráľ Belo IV. Z toho dňa je prvá listinná zmienka o dedine *Gezte*, ležiacej oproti Skalke, kráľ daroval „večným právom polovicu majetku dediny *Gezte*, patriacej (dovtedy) k hradu *trenčianskemu*...“ do užívania benediktínskemu opátstvu na Skalke. Pomenovanie obyvateľov a majetku dediny *Gezte* v podobe *villa abbatis* je takisto z 13. storočia. Z názvu *Gezte* možno odvodzovať, že ju osídľovali kráľom pozývaní hostia. Podľa historika Jozefa Braneckého táto „opátova zem“ bola „ozaj kráľovský dar a tvorila po stáročia základ hospodárstva na Skalke.“

Roky 1241–1242 – počas tatárskych vpádov muži z dediny *Gezte* pomáhali brániť hradby skalského kláštora, pričom ich dedina bola úplne zničená. Podľa legendy, ktorá sa v ústnom podaní zachovala až do 20. storočia, ženy, deti a starci z dediny sa uchýlili do lesov pod Mníškom, do blízkosti osady Hrachová, tzv. Starej Opatovej.

Roky 1301–1321 – Matúš Čák Trenčiansky vyhnal benediktínov zo Skalky a prisvojil si ich majetky, po jeho smrti sa opátstvo obnovilo.

Rok 1424 – Skalské opátstvo získalo právo na užívanie celej dediny *villa Abbatis*, bývalej *Gezte*, od roku 1536 – *Appathowec sancti Benedicti*, 1548 – *Apath circa trinchinium*, 1598 – *Apati Zkalka*, 1773 – *Opatowa*, do roku 1919 *Vágapátfalva*, potom *Opatová nad Váhom*, od roku 1985 *Trenčín-Opatová*, Do roka 1671 podliehala cirkevnej správe farnosti v Dobrej, potom farnosti Trenčianska Teplá, od roku 1789 je sídlom samostatnej farnosti.

Rok 1494 – Nitrianske biskupstvo nariadilo, aby s výnimkou Nitry a Opatovej sviatok svätých **Andreja-Svorada a Beňadika** sa nesvätil 17. júla, lebo „slávnosť je preložená na nedeľu pod oltárom“.

Rok 1546 – z daňového súpisu (*Item bona abbatae Skalka. Possidet Podmaniczky*) vyplýva, že všetky majetky Skalského opátstva boli v držbe Podmanicovcov, majiteľov hradu Súča.

Rok 1606 – písomná zmienka hovorí o výnosnom prístavnom plťovisku na Váhu v *Appati Zkalka*, malo právo vykládky a nakládky tovaru. Pltníci tra-

dične uctievali svätcov **Andreja-Svorada a Beňadika** ako patrónov.

Roky 1644–1773 – skalské opátstvo patrilo trenčianskym jezuitom.

September roku 1645 – prvým jezuitským predstaveným na Skalke sa stal páter Martin Fábri, jeho pomocníkom bol páter Daniel Sedník z blízkeho Pruského, ktorý začal s katolíckou obnovou v slovenskej reči (*idiomate slavonico*). Jezuiti zrekonštruovali objekty na Skalke, budovali kostoly a manufaktúry, pozdvihli poľnohospodárstvo, mlynárstvo, rozvíjali rybníkársť a ovčiarstvo na trenčianskom Považí.

Rok 1663 – Turci s tatárskymi pomocnými vojskami plienili Považie. Ženy z okolia Skalky našli ochranu v jezuitskej rezidencii na Skalke. Nepriateľ vystupoval po schodoch do kláštora, no podľa kroniky *Historiae domus* ženy a deti v kláštore zachránili **svätí Andrej-Svorad a Beňadik**. Pri nájazde Tatárov do Opatovej bolo mečom alebo hodením do vody zahubených 118 obyvateľov.

Rok 1665 – jezuiti zapísali údaje o veľkom suchu, biede a hlade na Považí, pútnici na Skalke vyprosili pomoc Všemohúceho a výdatný dážď zachránil úrodu.

Roky 1667–1669 – jezuiti postavili na mieste Veľkej Skalky nový kláštor v blízkosti starého benediktínskeho, ktorý bol v ruinách, dokončili rekonštrukciu Malej i Veľkej Skalky V blízkych záhradách pestovali kvalitné druhy ovocia, chovali stáda oviec. starali sa o rybníky, v kláštore vybudovali ľadovňu a pred kláštorom studňu.

Rok 1690 – pričinením trenčianskych jezuitov v Opatovej sa začala výstavba kostola sv. Stanislava, obyvatelia prispeli prácou a povozmi, niektorí peniazmi. Najviac daroval miestny sedliak Martin Meliš – 150 zlatých.

1. jún 1701 – farský kostol v Opatovej konsekroval nitriansky biskup Ladislav Maťašovský, na slávnosti sa zúčastnili tisíce ľudí z okolia i Moravy.

Roky 1712–1713 – jezuiti obnovili kurucmi poškodený kláštor na Veľkej Skalke, zvnútra ho vyzdobili nástennými malbami.

2. júl 1727 – Nitrianska kapitula darovala časť relikvií **sv. Andreja-Svorada a sv. Beňadika** pútnickej Skalke. Po zrušení rehole boli relikvie vrátené do nitrianskej katedrály.

Rok 1745 – jezuiti rozšírili kaplnku na Malej Skalke do takmer súčasnej podoby kostola, pristavali ku kostolu dve veže.

Rok 1765 – na jezuitskom panstve v Opatovej vznikla textilná manufaktúra. Po zrušení rehole sa manufaktúra ocitla v zlej finančnej situácii a zanikla.

21. júl 1773 – pápež Klement XIV. zrušil rehoľu jezuitov a kláštor na Veľkej Skalke začal pustnúť, tri zvony kostola na Skalke boli uschované u farára v Opatovej.

21. október 1773 – do tohto dňa obec *Opatowa* patrila opátstvu jezuitov na Skalke. Z časti majetku trenčianskych jezuitov bola v obci zriadená náboženská študijná základina na podporu školstva a výchovy kňazského dorastu. Opatová dostala z nitrianskeho biskupstva správcu majetku základiny. Hlavný majetok miestnej časti študijnej základiny pozostával z majera, mlyna, pivovaru, dvoch rybníkov v Opatovskej doline, cirkevnej ornej pôdy a lesov. Do správy tejto základiny patrili aj sklárska osada Gápel, ktorá ešte koncom 19. storočia zamestnávala asi 40 mužov, 40 žien a 20 detí pri výrobe dutého, brúseného, rytého, zláteného a maľovaného skla. Študijná základina disponovala majetkom v hodnote asi 212 000 zlatých, existovala až do znárodnenia po 2. sv. vojne.

Rok 1816 – Kanonická vizitácia v Opatovej spomína územie s ruinou, uvádza jej chotárny názov Hrachová ako relikť po zaniknutej dedine. „*Existencia kostola či kaplnky v niekdajšej dedine Hrachová sa dáva podľa miestnej ústnej tradície do spojitosti s pôsobením benediktínskych mníchov na Skalke.*“ O rok neskôr sa *possesio Hrako* už nazýva *Kapustová*, neskôr sa v mapách a literatúre opäť objavuje názov *Hrachová*, ale aj *Stará Opatová*.

16. apríl 1831 – nitriansky biskup Jozef Vurum poslal na Skalku relikviár s čiastočkami ostatkov **sv. Andreja-Svorada a sv. Beňadika**, čiastočky relikvie daroval aj farnosti Opatová Podľa správcu opatovskej farnosti vdp. Jána Viciana v súčasnosti sú relikvie uložené vo farskom kostole.

Roky 1852–1853 – o rozsiahle reštaurátorské práce objektov kláštora a kostolíka Veľkej Skalky sa pričínal najmä trenčiansky opát Ľudovít Stárek.

Rok 1906 – americkí Slováci v Clevelande postavili kostol zasvätený **sv. Andrejovi-Svoradovi** a slovenský benediktínsky kláštor, neskôr postavili kostoly zasvätené **sv. Andrejovi-Svoradovi a sv. Beňadikovi** v Detrote a Stamforde.

18. jún 1908 – o naliehavej potrebe opravy objektov Veľkej Skalky sa píše v rozhodnutí Lesnej správy Opatová pod č. 668/1908, ktorá „*zakázala prístup ku kláštorskému na Skalke, lebo pri hlavnej bráne zrútila sa stena*“.

23. august 1917 – do Trenčína prišiel piarista Jozef Branecký, výnimočná osobnosť pri obnove pútnickej Skalky.

13. február 1921 – v deň vysviacky prvých slovenských biskupov v Československej republike sa rozhodlo, aby sa pútnická Skalka stala „*národnou katolíckou svätyňou a ohniskom nášho cirkevno-národného života*“. Výzvu podpísali Dr. Karol Kmeťko, nitriansky biskup, Dr. Augustín Fischer-Colbrie, košický biskup, Ján Vojtaššák, spišský biskup a Andrej Hlinka, pápežský protonotár.

13. júl 1924 – bola dokončená obnova Skalky pod vedením kňazských hodnostárov Karola Kmeťku, Jozefa Budaya, Jána Pöstényiho a Pavla Žišku, financiami citelne prispeli aj americkí Slováci. V tento deň bol znovu vysvätený kostol na Malej Skalke, posviacku vykonal biskup K. Kmeťko za účasti tridsaťtisíc pútnikov. Púť sa zmenila na národnú slávnosť Slovákov.

Roky 1925 – 1949 – správu na Skalke vykonávali členovia rehole redemptoristov a dominikánov, archeologické vykopávky na Skalke odkryli neznáme praveké osídlenie.

15. december 1949 – majetok náboženskej Študijnej základiny prevzali do správy štátne lesy – Lesná správa Opatová nad Váhom.

17. júl 1950 – na žiadosť Jozefa Braneckého veliteľ núteného tábora v Beluškých Slatinách povolil, aby tam väznení pátri Ján Králiček, Peter Lazecký a salezián Bernard Sokol, rodák z Opatovej, mohli spovedať pútnikov na Skalke.

V období od 2. polovice 20. storočia bolo konanie pobožností na Skalke štátom povolené iba na jeden deň v roku, v niektorých rokoch boli však zakázané.

Roky 1951 a nasledujúce – uskutočnili sa opravy Malej a Veľkej Skalky, žiaľ, objekty bez dozoru ničili vandali. Spustošené boli kaplnka i jaskyňa na Veľkej Skalke. O záchranné práce a zveľaďovanie pútnického miesta sa zaslúžili najmä Jozef Branecký, Vojtech Hromník, Jozef Vojtech Grach, Ernest Omachel, kňazi a administrátori farnosti Skalka nad Váhom Pavel Uhrín, Ján Hevera, Jozef Púchovský a mnohí ďalší jednotlivci, v ostatných desaťročiach Trenčianske

múzeum, neziskový fond BEŇADIK a iné organizácie.

19. septembra 1955 v Opatovej nad Váhom sa narodil vdp. Pavol Gavenda, niekdajší správca farnosti Štiavnik, do ktorej patrí dedina Hvozdnica. Napriek úradom jeho „utopický“ návrh na stavbu kostola **svätcov Andreja-Svorada a Beňadika** sa podarilo uskutočniť v rokoch 1990 – 1994, vysvätil ho Ján Chryzostom kardinál Korec.

30. december 1977 – pápež Pavol VI. apoštolskou listinou Qui divino rozhodol o zriadení Slovenskej cirkevnej provincie, oddelil územie Trnavskej apoštolskej administratúry od Ostrihomskej arcidiecézy, určil nové hranice biskupstiev na Slovensku, čo bol historicky významný krok pre Slovákov na ceste k vlastnému štátu, Vatikánu bol odovzdaný relikviár s časťami pozostatkov svätých **Andreja-Svorada a Beňadika**.

17. júl 1983 – konala sa spomienková púť na Skalke k 900. výročiu kanonizácie **sv. Andreja-Svorada a sv. Beňadika**.

Po novembri roku 1989 – obnovila sa tradícia každoročných pútí **k svätcom Andrejovi-Svoradovi a Beňadikovi** na Skalku, júlové dni sa stávajú sviatkami Považia, ako aj pútnikov a umelcov z Moravy, Čiech a Poľska (pravidelne prichádzajú napríklad z poľskej farnosti Tropie).

Rok 1995 – archeologický nález zvyškov kostolíka v blízkosti pútnickej Skalky pri výstavbe diaľnice priniesol dôkaz kresťanskej veľkomoravskej tradície v období pred vznikom uhorského štátu.

22. september 2006 – za titulárneho skalského opáta bol vymenovaný Mons. Jozef Král, apoštolský protonotár a kanonik rímskej baziliky Santa Maria Maggiore.

10. október 2006 – pri archeologickom výskume ruín kláštora Veľkej Skalky tragicky zahynula archeologička PhDr. Tamara Nešporová, o. i. zriaďovateľka expozície Skalky v Letnej veži na Trenčianskom hrade.

23. – 29. jún 2008 – konal sa 1. ročník Medzinárodného výtvarno-literárneho sympózia Ora et Ars – Skalka 2008 s účasťou slovenských a zahraničných umelcov. Umelci sa inšpirujú na pútnickom mieste a umeleckým vkladom prezentujú súčasnú Skalku ako miesto odkazu **Andreja-Svorada a Beňadika**.

18. júl 2008 – po prvýkrát v novodobej histórii púti na Skalke sa slávila na Malej Skalke gréckokatolícka cirkevoslávanská liturgická omša, na ktorej začiatku V. Skyba posvätil ikonu **sv. Andreja-Svorada a Beňadika**. Púť zavŕšila spoločná slávnostná sv. omša kňazov západného i východného obradu.

19. február 2011 – v Trenčíne bol zriadený neinvestičný (neziskový) fond BEŇADIK, ktorého cieľom je zhromažďovať finančné zdroje a vytvárať podmienky pre obnovu, rozvoj a propagáciu Skalky pri Trenčíne, zriaďovateľmi fondu boli Ing. S. Bíroš, Mons. V. Judák a Ing. L. Plško.

20. február 2011 – na Skalke sa konala slávnostná omša k 90. výročiu vysviacky prvých troch slovenských biskupov po vzniku Česko-Slovenskej republiky, omšu celebraval arcibiskup-metropolita Mons. Stanislav Zvolenský.

Rok 2012 – z iniciatívy a príspevím duchovných, veriacich, farností, umelcov a brigádnikov z trenčianskeho regiónu a Nadácie Ora et labora Rajhrad pri Brne vznikla na Skalke moderná podoba Krížovej cesty.

7. marec – 10. máj 2016 – z milodarov pútnikov, príspevku n. f. BEŇADIK a okolitých farností bola uskutočnená ostatná rekonštrukcia interiérov kostola na Malej Skalke pod vedením architektky Márie Sabovej a výtvarníka Jozefa Vydárnaka. Kostol **svätých Andreja-Svorada a Beňadika** na Malej Skalke sa stal diecéznou svätynou nitrianskeho biskupstva.

20. júl 2019 – v deň výročnej púte na Skalke nitriansky biskup Mons. Viliam Judák vysvätil novostavbu Pútnického domu na Malej Skalke.

24. apríl 2021 – v diecéznej svätyni svätého **Andreja Svorada a Beňadika** sa uskutočnila konsekrácia dovtedajšieho skalského farára Petra Beňa, biskupskú berlu zdobenú plastikou obidvoch prvých pustovníkov mu darovali veriaci zo Skalky nad Váhom.

POZNÁMKA

Kalendárny zoznam historických dátumov o udalostiach a zaujímavostiach z minulosti a súčasnosti pútnickej Skalky je vedľajším produktom autorovho štúdia a prác pri koncipovaní tejto súkromnej publikácie. Pre čitateľa je azda zaujímavou stručnou prehliadkou udalostí z minulosti a súčasnosti pútnickej Skalky. Samozrejme, v tisícročných dejinách Skalky je historických dátumov, údajov a zaujímavostí oveľa viac.

DOSLOV AUTORA

*Inter arma silent Musae – Keď rinčia zbrane, mlčia múzy.
A predsa múzy mlčať nesmú, hoci zbrane rinčia na hranici
mojej vlasti, hoci svet decimovala nedávna pandémie,
hoci... Ani Hviezdoslav nemlčal, keď pred viac ako storočím
veršami kričal do svedomia sveta veršovaný protest
Krvavé sonety. Áno, prežívame roky strachu z pandemickej
pliagy, aj časy vojnových hrôz u susedov na východe a
možných dôsledkov. Pliagy a vojny vždy boli, ale sú
tak nablízku ako ich mladšie generácie nepoznali, ba ani
moja, načahujú pazúry na moje i vaše deti, na vnúčatá
a pravnúčatá...*

Aj preto som si – na povzbudenie seba – sadal do pracovne k počítaču, aby som si pripomenul moje dosiaľ nedokončené rozsiahlejšie spracovanie odkazu prvých pustovníkov na Skalke pri Trenčíne. K písaniu oných textov som pristupoval s pocitom dlžníka voči rodnému Považiu a s predsavzatím, že sa pokúsím o prijateľný štýl a obsah knižky pre každého, pre mladých i starých, pre pútnikov aj náhodných návštevníkov našej pamätnej Skalky. Neostřil som „pero v počítači“ voči nikomu, chystal som texty s úctou voči predkom a rešpektom k trojvršiu s dvojkrížom v štátnom znaku.

Potešil som sa už kedysi, keď som objavil peknú a zrozumiteľnú glosu o nás Slovákoch a našej minulosti na trenčianskom Považí. Priviedol ju dávnejšie na svet Jozef Ľudovít Holuby, bádateľ, rodák z blízkej Lubiny, keď sa zamýšľal: „*Mestá, rody, dediny, vrchy, doliny, rieky, potoky, hory a každý kameň a každá hruda nosia slovenské mená na dôkaz toho, že nie sme v tejto zemi nijakí votrelci, ktorí vliezli sem ako v zime jež do zajačej diery.... Takým ježom nebol Slovák nikdy, skôr zajacom.*“

Vyrastal som v Opatovej nad Váhom, v očiach som mal starobylú Skalku. Vídal som ju z rodičovského dvora. Od štyroch – piatich rokov celkom zblízka ako pastierik kôz na štrkoch ľavého brehu Váhu. Tamajšie štrky a ryby v rieke bývali naším detským eldorádom, veď patrili nám od chotára susedných Dobranov až po kubranský. Ibaže teraz Malú aj Veľkú Skalku pri pohľade z rodičovského dvora už po desiatky rokov zatieňuje vyvýšený Kočkovský kanál k trenčianskej hydroelektrárni. No spomienky na časy predtým, na detstvo, sú

mi cennejšie. Pripadajú mi krajšie než ono naše detstvo bolo. Áno, spomienky a príbehy z detstva boli a sú ako kompas v mojom živí. Keď zalovím v pamäti, vynárajú sa z nej príbehy, ktoré som počúval na pasienku od mojich najprvších učiteľov – starých pastierok a pastierov. No áno, pravdaže, sem-tam poobháňali nás nezbedníkov svojimi pastierskymi bakulami. V pokojnejších chvíľach na pasienku som s bratancami Ivanom a Emilom sedával v tieni topoľov a oni, starci, nám írečitou opatovčinou *vyprávali* a my sme *očúvali*. O ďalekom svete kdesi za morom nám hovorievali „amerikánka“ babka Valchárka, prvú svetovú vojnu a padlých Opatovanov v Haliči a na talianskej Piave pripomínali Dobiasčed dedko. Keď sa ale títo starci a stareny sa zahľadeli na slnkom obliate zrúcaniny kláštora na Skalkke, povyprávajú nám aj o Andrejovi-Svoradovi a Beňadikovi. Vtedy nám príbehy svätých pustovníkov votkávali do hlávok. Keď sa prežehnali pri spomienkach na nich, aj my nezbedníci sme sa modlievali Otčenáš spolu s nimi.

Inokedy, keď nám v rieke „nebrali“ hlavátky ani štučky na pytliacke nite a špendlíky, rozhovorili sa starí opatovskí rybári. Čupievali sme pri nich na jazernej Háske, alebo vo vrbine na brehu hlbokkej zátočiny a počúvali sme. Pravdaže, stávalo sa, že starý Svrbík nás pytliačikov so zahnutými špendlíkmi na niti kedý-tedy vyhnal z revíra, ba aj rybár Rekem nám sem-tam vyprášil nohavice vrbovým prútom. No inokedy radi popúšťali uzdu svojej rybárskej latine. S fajkami v zuboch spomínali, ako ich dedovia vyťahovali obrovité vyzy, sumce a jesetery z hlbociny pod Beňadikovou Skalkou a ktoré potom až biskupovi do Nitry odvážali. Oné rybiská vnadili vraj na hák s kačicou alebo prepelicou a vyťahovali z vody štrankami. K rybárskej „latine“ nie raz pridali: „*Kedysi v dávnych časoch, zbojníci z hentých kopaníc zhodili zabitého Beňadika z hentej skaly...*“. A my deti, sme si ich hovory „písali za uši“.

Mne toľké *vyprávky* nevymizli z pamäti. Nepovytrácali sa z nej ani otcove. Obdarúval nimi svojich päť detí každé nedeľné ráno, kým mama došla kozy a chystala *frištuk*. Môj tato rád fabuloval, o všeličom, aj o Andrejovi-Svoradovi a jeho reťazi vrastenej do tela, o jeho pôstnych orechoch, o pustovníkovi Beňadikovi, ktorý na úteku pred zbojníkmi žehnaním otváral skalnaté bralo. V tej Beňadikovej jaskyni boli vraj donedávna viditeľné odtlačky jeho prstov, ba videl aj krv z jeho doráňaných bosých nôh. Tvrdieval, že on tú krv na vlastné oči videl, že Beňadikove stopy v jaskyni zázračne uzdravujú, ale iba dobrých a zbožných ľudí. Samozrejme, ani sme nedýchali, hoci azda po stý raz *vyprávaj*, ako zbojníci na Beňadika striehli, zabili ho a vyniesli jeho telo na skalné bralo, odkiaľ ho do hlbocín Váhu zhodili s kamenným balvanom *na štranku* okolo krku, tiež o rolovi, ktorý strážil mŕtve telo vo Váhu.

V mojej rodnej Opatovej o pustovníkoch starci odjakživa *vyprávajú* *jako to boli očuli*. Spomínali pri robotách v chotári, na priedomí pri potoku, v zime pri *drápaní perj*. Pripomínali zázraky aj vlastné pútnické príbehy, spievali pútnické pesničky. Pritom vplietali do svojich *vyprávok* prastarú Mníšnu cestu, tú od niekdajšieho vážskeho brodu až do Opatovskej doliny, ktorou mníši zo Skalky chodievali na kopec *Mníšek* a do *Starej Opatovej*, kde aj my doteraz chodíme k ruinám románskej svätyne – možno Svoradovej, ktovie, ešte počkáme na vykopávky archeológov a výklad historikov.

V mojej pamäti sa usalašili reči aj o dávnom opatovskom plťovisku – dnes už zabudnutom prístave v chotári. Vraj, keď pltníci čo-to z tovaru popredali, odbiehali do blízkej Beňadikovej jaskyne poďakovať sa modlitbou za bezpečný splav. Len potom na plte pribrali pasažierov, chtivých žatevných robôt na Dolniakoch a či zárobkov na stavbách až v Pešti.

Pravdaže, moja generácia pri Váhu prežívala už iné časy, ešteže sme pred stihli aspoň kompu-hajov pána Žeravíka, povojnového gazdu lesov na legendárnej Skalkke. Neskôr, keď sme dokázali preplávať riekou, zakrádali sme sa do kedysi kláštorných záhrad. Až k zrúcaninám sme sa nedostali, hoci priťahovali nás ako magnet. Strážili ich vojaci, balamutili nás, že strážia zrúcaniny, no my sme vedeli o blízkom *muničáku*. Nuž možno preto som sa nedozvedel ani legendu o tamojšej Opatovskej jaskyni.

Spomínam si, že do mojich detských rokov patrili zákazy púť na Skalku. Raz bola prekážkou regulácia vážskych brehov, inokedy rozostavaný prívodný kanál k budúcej hydroelektrárni, nechýbali ani výhovorky úradov na nebezpečný drevený most nad riekou. Bol som v jednej chvíli na onom moste, keď k nemu dokráčal sprievod stoviek pútnikov až od Ilavy a Omšenia. Most zo strany Zamaroviec bol zatarasovaný ostnatými drôťmi. Dav pútnikov sa tlačil na mos-

Po stopách benediktínov Andreja-Svorada a Beňadika na legendárnom nitrianskom Zobore.

te a hrozilo nešťastie. Uniformovaní strážnici odvracali zbožný ľud, ale sa už nedalo. Najsmelší pri ostnatej zátarase boli opatovskí a kubranskí mládenci. Povytŕhali laty z dreveného mosta a pred očami ozbrojených strážcov „skosili“ pichľavé drôty. Pútnici sa odvážne pohli, strážnici ustúpili...

Po veľa rokov som sa zaoberal otázkou: Čo tak hlbšie načrieť do dávnej minulosti môjho rodného trencianskeho Považia a nazrieť do dedovizne spred tisícročia? Myslieval som na to, ibaže zamestnávali ma iné povinnosti a starosti. Ani občasné umývanie očí pri prameni opatovského *Nyštu* ma neposúrilo, hoci *Nyšt* je odjakživa uzdravujúcim darom a životodarnou posilou pre okoloidúcich, aj lesnú zver i obťažkané liesky a slivky na *Žlábkú*. Do návratov ku Skalke som sprvu načieral opatrne, zhľadúval som v tisícročí vzdialenom živote stopy po prvých pustovníkoch a vtedajších časoch. Obrnený trpezlivosťou som sa napájal z bohatstva knižníc a archívov, tu a tam som poomáľal archeologickú vykopávku.

Až po rokoch, už s hlineným čriepkom v dlani, ktorý som našiel na Skalke, som sa podujal na dobrodružstvo a popchol som k nemu môj počítač. Vzdelaním som síce historik, vôbec nie „stredovekár“, ale celoživotnou praxou redaktor, publicista a hovorca. Nuž pokúsil som sa spracovať texty tak, aby boli dôstojné zoči-voči odkazu, kultúrnemu významu, aj aktuálnemu záujmu o Skalku. Žiaľ, vydať obsiahlejšiu publikáciu Pútnická Skalka sa nepodarilo, uskromným sa s týmto „rodinným vydaním“ knižočky o Skalke na vlastné finančné náklady. Inšpirovala ma rozvetvená rodina, najmä moje dospelé deti Martina, Andrej a Tomáš, pridali sa synovec Šimon a ďalší. Niektorí z nich jastrili fotografickými aparátmi v interiéroch i exteriéroch Skalky a stáli pri mne s porozumením.

Pôvodne zamýšľaná knižná publikácia Pútnická Skalka k tisícročnému jubileu prvých pustovníkov už nebude. S prihliadnutím na moj vek, sily a zdravie som v spolupráci s priateľsky nakloneným grafikom Martinom Gajdošom pripravil túto stručnú verziu Pútnickej Skalky. A pri jej koncipovaní som sa občas pýtal sa aj v mene potomkov: *Quo vadis* – kam kráčaš Slovensko a moje Považie, kam Európa a ostatný svet?! V ošiali mamonu a zisku vzdalujeme sa vekmi overeným hodnotám, odvraciame sa od osvedčenej morálky. Hľa, aj spomenutá pandémia, klimatické zmeny a každodenné tragédie vo svete nám opovržlivo vyplazujú jazyk, varujú nás. A ako autor tejto knižočky sa aspoň na jej stránkach modlím za rodinu, Slovensko i svet, aspoň modlitbou básnika Milana Rúfusa, môjho niekdajšieho vysokoškolského učiteľa:

*Viem jedno hniezdo. Rád ho mám.
V ňom ako v Božej sieti je
mnoho otcov, mnoho mám
a mnoho, mnoho detí.
To hniezdo uvil Stvoriteľ.
A sám aj určil komu,
koho tam pozve prebývať
do človečieho domu,
kto si bude smieť odomknúť
i zamknúť jeho bránu,
kto pluhom krájať ako chlieb
zem, Bohom darovanú.*

*Viem jedno hniezdo, rád ho mám.
Hreje ma dňom i nocou,
vystlané mäkkou vravou mám
a mozolmi otcov.
Môj dobrý Bože, zhliadni naň.
Stráž nám ho neustále.
Ach, aspoň Ty ho, Veľký, chráň,
keď si ho stvoril malý!*

Ďakujem každému, kto ma povzbudil a pomohol mi, aby táto knižočka prišla na svet. Netajím, že hladí moje autorské ego aj nádejou. Napokon spolu s Hviezdoslavovým veršom „zo zápače vzdialených honov mrázkom už striebrených“ želim mojej rodine, priateľom a ostatným čitateľom mojej knižky, pevné zdravie a veľa šťastia!

Mgr. Stanislav Vančo

Fotografie na obálke: Na pútnickej skalke v krojoch s obyvateľmi Trenčína-Opatovej.

